

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Haridusteaduste instituut

Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Raina Kinsigo

EESTI LASTEAIAÕPETAJATE ARVAMUSED 5-7AASTASTE LASTE MINAPILDI,
INIMESTE, PERESUHETE JA KESKKONNA KUJUTAMISEST JOONISTUSTES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: kunstiõpetuse õpetaja Ave Avalo

Tartu 2023

Kokkuvõte

Eesti lasteaiaõpetajate arvamused 5-7aastaste laste minapildi, inimeste, peresuhete ja keskkonna kujutamisest joonistuses.

Bakalaureusetöö uurimisprobleem tuleneb vajadusest lapse minapildi kujutamist ja kaasaegse elutempo, meedia, lahutuste ja vägivalda mõju laste joonistustes teadlikumalt jälgida.

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti lasteaiaõpetajate arvamused 5-7aastaste laste minapildi, inimeste, peresuhete ja keskkonna kujutamisest joonistuses ning kuidas

lasteaiaõpetajad arvestavad laste joonistustest tulnud informatsiooniga. Töö esimeses pooles antakse teoreetiline ülevaade teemast ning töö teine pool keskendub läbiviidud uurimusele.

Tulemustest selgus, et lasteaiaõpetajad peavad lapse "mina" ja perekonna kujutamist minapildi kujunemisel oluliseks ning leiavad, et keskkonnast ja erinevatest sidevahenditest saadud impulsid kajastuvad joonistustes. Uuringus osalenud õpetajad peavad laste joonistuste jälgimist oluliseks ja arvestavad laste joonistustest tulnud informatsiooniga.

Võtmesõnad: joonistamine, kunstiline areng, 5-7-aastased lapsed, minapildi kujunemine, perekonna ja keskkonna kujutamine

Abstract

Estonian kindergarten teachers' opinions about the self-image, people, family relationships and environment of 5-7-year-old children in drawings.

The research problem of the bachelor's thesis stems from the need to more consciously observe the depiction of the child's self-image and the influence of the modern pace of life, media, divorces and violence in children's drawings. The aim of the bachelor's thesis was to find out the opinions of Estonian kindergarten teachers about the self-image of 5-7-year-old children, people, family relationships and the environment in their drawings, and how kindergarten teachers consider the information from children's drawings. The first part of the paper gives a theoretical overview of the topic, and the second part of the paper focuses on the conducted research. The results revealed that kindergarten teachers consider the child's "self" and the family's image to be important in the formation of self-image and find that the impulses received from the environment and various means of communication are reflected in the drawings. Those who participated in the study consider it important to monitor children's drawings and consider the information from children's drawings.

Keywords: drawing, artistic development, 5-7 year old children, formation of self-image, representation of family and environment

Sisukord

Kokkuvõte	2
Abstract	2
Sisukord	3
Sissejuhatus	4
1. Joonistamise olulisus ning lasteaiaõpetaja roll lapse kunstilises arengus	5
2. Lapse minapilt joonistustes	6
2.1 Joonistamisoskuse kujunemine	6
2.2 Figuuri joonistamine	7
2.3 Graafiliselt väljendatud kindlus- ja ebakindlustunne	9
3. Perekonna kujutamine ja lapse "mina" perepildil	9
4. Keskkonna kujutamine lapse joonistustes	11
5. Metoodika	13
5.1 Valim	14
5.2 Andmekogumine	14
5.3 Andmeanalüüs	15
6. Tulemused	17
6.1 Taustaküsimuste tulemused	17
6.2 Põhiküsimuste tulemused	18
Arutelu	29
Tänuõnad	36
Autorsuse kinnitus	36
Kasutatud kirjandus	37
Lisad	39
Lisa 1. Küsimustik	
Lisa 2. Koodid ja kategooriad	
Lisa 3. Käsi kontrollitud koodid ja värvidega märgitud kategooriad	
Lisa 4. Näited laste joonistatud perepiltidest	

Sissejuhatus

Me elame ühiskonnas, kus on kiire elutempo, lahutused, lõhkised perekonnad ja massimeedia tugev pealetung loomulikule keskkonnale. Lapsed joonistavad pilte endast, perekonnast, peresuhetest, lemmikloomadest (Di Leo, 1983, 2012) ning ekraanimeediast tulnud informatsioonist ja keskkonnast (Kommer, 2014). Lapse lähim ja intiimsem sotsiaalne keskkond on tema perekond (Juske, 2004). Laste joonistused perekonnast on väärtuslikud ja kõnekad materjalid, mis peegeldavad lapse vaatevinklist perekonnaliikmete vahelisi suhteid (Di Leo, 2012; Edwards, 2016), näitavad, kuidas laps ennast perekonnas tunneb, milline on tema roll, millised on suhted ema-isa ja õdede-vendade vahel (Juske, 2004; Children's artistic development, 2015; Edwards, 2016).

Võgotski on öelnud, et peamiseks loominguliigiks väikestel lastel on joonistamine (Võgotski, 2016). Joonistamine kuulub Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava kunsti valdkonda (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008). Joonistamine on üheks laste keeleks ehk lihtsaim visuaalne väljendusvahend ning kuna laste sõnavara on piiratud, siis nad väljendavad ja tõlgendavad oma mõtteid, tundeid, soove, hirme ja end ümbritsevat keskkonda joonistuste kaudu (Oll, 2009; Hsu, 2014; Edwards, 2016; Tartes-Babkina, 2018). Goodnow väidab, et laste joonistused on nagu jäämägi, mille väike pealmine osa on meile nähtav valminud joonistusena paberi, aga suurem osa on “paberi taga” ning nähtamatu osa mõistmiseks peame uurima, kuidas laps joonistab (Goodnow, 1977, viidatud Laak, 1991 j).

Laste joonistusi on uurinud teadlased, psühholoogid ja kunstiteadlased, pedagoogid - Di Leo, Kellogg, Freeman, Piaget', Goodnow, Arnheim, Võgotski, Juske, Laak, Vahter, Edwards ja Tartes-Babkina. Nad on uurinud loovust ja kujutlusvõimet, kultuuride vahelisi sarnasusi, laste joonistamisoskuse arengut, inimese kujutamist, lapse ja perekonna vahelisi suhteid, mina-ruumi ja välisruumi, normikohast joonistamist ja laste joonistuste tõlgendamise võimalusi. Antud teemat on oluline uurida, kuna koolieelses eas kujuneb lapse minapilt, mis mõjutab inimest kogu elu ja on oluline teada saada lapse minapildi kujunemisest ja selle toetamisest. Autorile teadaolevalt ei ole Eesti lasteaiaõpetajate arvamusi 5-7aastaste laste minapildi kujunemisest ning inimeste, peresuhete ja keskkonna kujutamisest joonistuses sellisel kujul uuritud. Käesoleva bakalaureusetöös tuuakse välja, millised on lasteaiaõpetajate arvamused lapse minapildi kujunemisest, mis inimeste ja keskkonna kujutamist mõjutab, kuidas see väljendub joonistustes ning kuidas lasteaiaõpetajad arvestavad laste joonistustest tulnud informatsiooniga.

1. Joonistamise olulisus ning lasteaiaõpetaja roll lapse kunstilises arengus

Laps viibib lasteaias suurema osa oma päevast. Lapse arengus on oluline ümbritsev keskkond, kus laps viibib ja inimesed tema ümber. Alusharidusel on väga oluline roll, sest lasteaias luuakse vundament kogu järgneva kooliteeks (Jürimäe & Treier, 2008).

Kunst on lapse jaoks igapäevane loominguline tegevus (Vahter, 2017; Hul, 2019), kus laps saab palju uusi kogemusi ning õpib tundma ennast ja ümbritsevat maailma (Vahter, 2005; Edwards, 2016). Joonistamine kuulub Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava kunsti valdkonda (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008). Joonistamine on laste esimene lihtsaim eneseväljendusvahend (Papandreou, 2014) ning keel, mille abil nad väljendavad ja tõlgendavad ümbritsevat keskkonda (Oll, 2009; Supsakova, 2017). Joonistamine on mingile pinnale jälje tekitamine joonistusvahendiga (Edwards, 2016; Vaas, 2022). Joonistusoskus on lapse üheks tähtsamaks suhtlusvahendiks ning kunstiline areng vajab pidevat jälgimist ja suunamist, et lastel oleks tagatud mitmekülgne areng (Edwards, 2016; Supsakova, 2017; Viks, 2019).

Väikestel lastel on peamiseks loominguliigiks joonistamine (Võgotski, 2016). Kuna laste sõnavara on piiratud, võimaldab joonistamine lastel vaadelda ümbritsevat keskkonda, väljendada enda mõtteid, tundeid, soove, kogemusi ja hirme joonistuste kaudu (Di Leo, 1983; Hsu, 2014; Edwards, 2016; Võgotski, 2016; Markov, 2017; Tartes-Babkina, 2018). Laps, kes muidu ei pruugi teistega suhelda, võib oma joonistatud pildiga väga palju öelda (Edwards, 2016). Freeman väidab, et kui lapsed joonistavad, siis nad lahendavad ülesandeid ning ühesugusel arengutasemel olevad lapsed kalduvad kasutama ühesuguseid lahendusi (Freeman, 1980, viidatud Laak, 1991 j). Piaget' arvates joonistab laps seda, mida ta teab, aga Arnheimi arvates joonistab laps seda, mida näeb (Arnheim, 1974, viidatud Laak, 1991 j). Sellepärast joonistavad lapsed tihti liigseid detaile, mida nad tegelikult ei näe, ja vastupidi, jätavad vahele paljut, mida kahtlemata näevad, aga peavad kujutatava asja suhtes mitteoluliseks (Hsu, 2014; Võgotski, 2016). Need seisukohad väljendavad, et lapse joonistus on seotud vanuse, arengu ja kogemustega (Laak, 1991).

Eelkooliealised lapsed väljendavad end pigem joonistades kui kirjutades (Juske, 2004). Pilti peetakse tähenduslikumaks ja otsekohesemaks kui tinglikku märki ehk sõna, sest rääkides või kirjutades võib laps petta ja sõnadega keerutama hakata, aga joonistustes tulevad paljud asjad märksa selgemini välja. Joonistustes väljendub spontaanselt ja otsekohesemalt, mis suulisel küsitlusel alati välja ei tule (Juske, 2004; Edwards, 2016). Koolieelses eas muutub lapsel järjest olulisemaks käe juhtimisoskus ning joonistamise kaudu on võimalik seda arendada (Karvonen,

2007). Joonistamisoskuse arendamise toetamiseks on tähtis, et laps on motiveeritud joonistama ja on sellest huvitatud (DeFauw, 2016). Joonistamise käigus areneb lapsel silma ja käe koostöö (Juske 2004; Di Leo, 2012; Hul, 2019; Kosheleva, 2019; Peenmootorika, s.a.).

Kui õpetaja julgustab lapsi kunstiga tegelema, siis julgustab ta neid tundma iseennast, oma keha ning erinevaid tööriistu ja tehnikaid (Hsu, 2014; Hul, 2019). Laste kunstitööd on omanäolised ja ainulaadsed. Sisemine motiveeritus ja loomulik huvi paneb lapse tegutsema. Õpetaja peab meeles pidama, et lapse kunstitöö on lapse kunstitöö algusest lõpuni (Vahter, 2008). Koolieelikutele ei ole vaja õpetada asju täpselt kujutama, neile on vaja anda võimalus luua, proovida ja katsetada (Vahter, 2017). Kunstivahendeid käsitsedes areneb lapsel ruumiline mõtlemine, koha-, vormi-, materjali- ja värvitaju (Juske, 2004; Vahter, 2005).

Koolieelses lasteasutuses juhendab lasteaiaõpetaja kunstitegevusi. Lasteaiaõpetaja peamiseks ülesanneteks on laste loomingut jälgida, pakkuda kunstitegevuseks mitmekülgseid võimalusi toetamiseks laste kunstilises arengus (Vahter, 2008, 2017; Vaas 2022). Lasteaiaõpetaja peab planeerima kunstilisi tegevusi eesmärgistatult ja arvestama lasteaia, rühma ja laste eripäraga. Kunstitegevuse eesmärgiks on lapse areng, mitte ei ole teha pilt või ülesanne antud teemal (Tuulmets, 2005). Õpetaja peab läbi mõtlema ja planeerima nii kunstitegevuse sisu, eesmärgid, eeldatavad õpitulemused, ülesande, materjalid, lõimingu kui ka antud tegevuseks kuluva aja (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008) ja valima sobilikud töövahendid (Oll, 2009; Kosheleva, 2019).

Õpetaja ülesanne on jälgida, mida ja kuidas lapsed kujutavad ning kuulata laste selgitusi (Markov, 2017). Vestlused kunstist on laste arengule tähtsad, sest Dewey väidab, lapsed ei õpi kogemustest, vaid kogemuste üle mõtisklemisest (Dewey, 2005). Kui õpetaja märkab laste joonistustes pahaendelisi märke, ei tohiks tõlgendust ühe või kahe joonistuse põhjal teha, vaid pikema perioodi jooksul lapsi ja joonistusi jälgida ning selgitusi kuulata (Tartes-Babkina, 2018).

2. Lapse minapilt joonistustes

2.1 Joonistamisoskuse kujunemine

Joonistamisoskuse kujunemist on uurinud palju uuritud. Goodnow väidab, et laste joonistused on nagu jäämägi, mille väike pealmine osa on meile nähtav ainult valmis joonistusena paberil, aga suurem osa on “paberi taga” ning nähtamatu osa mõistmiseks peame uurima, kuidas laps joonistab (Goodnow, 1977, viidatud Laak, 1991 j). Joonistused muutuvad lapse kasvades,

arenedes ja kogemusi saades, näiteks neljaaastase lapse joonistused erinevad seitsmeaastase lapse tööst üsna palju (Laak, 1991).

Arnheim, Fljorina, Goodnow, Kellogg ja Vögotski on välja toonud, et laps hakkab joonistama umbes kahe-aastaselt, kui ta veab paberile arusaamatuid jooni ja kriipse (Juske, 2004). Joonistamise esimest etappi nimetatakse spontaanseks joonistamiseks ehk kritseldamiseks, kus lapse joonistus ei kujuta ega väljenda midagi, vaid on lihtsalt motoorne tegevus, kus laps liigutab kätt juhuslikult edasi-tagasi (Juske, 2004; Vahter, 2008; Edwards, 2016; Hul, 2019).

Kritseldamine on lapse arengus tähtis, sest see arendab ladusaid ja rahulikke liigutusi, aitab luua elementaarseid kujutisi (Vahter, 2017) ning mida rohkem lapsed kritseldavad, seda paremini nad suudavad kontrollida joonistamisvahendit ja selle liikumist paberil (Hul, 2019).

Esimene kujund, mida laps joonistama hakkab, on ringjas kujund ehk karakull (Di Leo, 1983, 2012; Juske, 2004). Umbes kolme ja poole aastaselt hakkab laps taipama, et see, mida ta kujutab, võib tegelikult midagi tähendada (Juske, 2004; Di Leo, 2012). Esialgu on laste joonistustes põhiliseks kujundiks ring, sest seda on lihtsam joonistada kui kolmnurka või ruutu (Di Leo, 1983, 2012; Juske, 2004). 4–5aastased lapsed hakkavad kasutama lisaks ringile ka teisi geomeetrilisi kujundeid (Juske, 2004), näiteks ruutu, ovaali ja ristkülikut (Laak, 1992; Vahter, 2008). Laps hakkab kasutama kolme või nelja kujundit ning kombineerib nendest inimese, koera, auto või midagi muud. Tasapisi hakkab lapse minapilt ja keskkond väljenduma joonistustes.

2.2 Figuuri joonistamine

On leitud, et lapse esimene äratuntav joonistus tavaliselt on inimkuju (Laak, 1992; Vahter, 2008; Di Leo, 2012; Supsakova, 2017), mis koosneb ringist ja kahest või neljast sirgest (Laak, 1992). Seda inimesesarnast kujutist nimetatakse peajalgseks (Laak, 1991) ehk skemaatiliseks olendiks (Vögotski, 2016). Väikelapsed joonistavad sageli peajalgseid ehk pea külge on lisatud jäsemed, kuid keha puudub (Laak, 1991; Juske, 2004). Lapsed võivad lisada peajalgsele iseloomulikke tunnuseid, näiteks silmad, nina, suu, kõrvad ja isegi juuksed (Di Leo, 1983, 2012; Einon, 2003).

Nelja- kuni viieaastaste laste joonistustes võivad veel puududa inimfiguuridel käed, see on selles vanuses normaalne (Di Leo, 2012). See võib tuleneda sellest, et lapsed joonistavad inimest ülalt alla, järjestuses pea - kere - jalad, aga tagasipöördumist ei tehta, et käsi joonistada ning need jäävadki sageli joonistamata (Laak, 1991). Teadlased arvavad, et laps valib inimest joonistades vaid kõige olulisemad tunnused ning seetõttu tekivad ka peajalgseid (Juske, 2004;

Võgotski, 2016). Kellogg väidab, et lapsed joonistavad käteta inimesi seepärast, et need figuurid lihtsalt meeldivad neile ning nad suhtuvad enda joonistusse võrdlemisi kriitiliselt, mõtlevad “pole kunagi näinud, et kellelgi oleksid käed pea küljes”, kuid jätkavad endiselt peajalgsete joonistamist. Peajalgsete staadium võib piirduda mõne päevaga või isegi ühe-kahe joonistusega, sageli joonistavad nad aga pikka aega (Kellogg, 1970, viidatud Laak, 1991 j).

Nelja- ja viieaastased lapsed kujutavad tihti enda joonistustes hiigelsuurt pead, mis on tihti kehast suurem (Di Leo, 2012). Tavaliselt lapsed joonistavad pea ebaportsionaalselt suure, kuna see domineerib figuuril (Di Leo, 1983). Uurimused on näidanud, et vanuse kasvades ei hakka lapsed joonistama väiksemat pead, hoopis kere “kasvab pikemaks” (Laak, 1991).

Kui vormide kujutamise etapis kombineeris laps erinevaid kujundeid üheks objektiks, siis pildi etapis hakkab laps erinevaid kujundeid ühtseks pildiks ühendama. Pildi etapis muutub lapse jaoks oluliseks ka töö tähendus ja nad hakkavad pöörama rohkem tähelepanu sellele, et pilt oleks teistelegi meelepärane (Vahter, 2008). Joonistused inimesest on alati samasugused, olenemata sellest, kas lapse ees on inimene või ta joonistab mälu järgi (Di Leo, 2012; Võgotski, 2016).

Goodnow pööras erilist tähelepanu sellele, et mingi elemendi joonistamine või mittejoonistamine võib sõltuda sellest, millises järjekorras inimest joonistatakse (Laak, 1991). Goodnow tõi välja selle, et esimesena joonistatud elemendid seavad teatud piirangud järgmiste elementide joonistamisele, sest lapsed eelistavad enamasti joonistada nii, et erinevad elemendid ei lõikuks, näiteks mõne elemendid joonistamiseks ei pruugi ruumi jääda (Laak, 1991). Esimesena joonistatud elemendid on paberil eelisolukorras, sest alguses oli nende joonistamiseks ruumi terve paberileht, aga järgnevate osade joonistamisel tuleb lapsel arvestada sellega, mis on juba joonistatud ja kui palju see ruumi võttis (Laak, 1991; Edwards, 2016; Vaas 2022).

5-6aastased lapsed hakkavad detailide ja kehaosade joonistamisele teadlikult rõhku pöörama ehk nende joonistustes alguses eristuvad selgelt pea ja keha, siis tulevad käed-jalad, need asetuvad õigetesse kohtadesse ning hiljem lisanduvad juba sõrmed, juuksed ja teised detailid (Juske, 2004; Di Leo, 2012). Laste joonistustes peetakse oluliseks näitajaks käte asendit (Juske, 2004). Teadlased on leidnud, et 67 protsenti viieaastastest joonistavad alati käed (Di Leo, 2012). Käte puudumine üle kuue aasta vanuste laste joonistustes võib viidata pelglikkusele, passiivsele või vaimsele ebaküpsusele (Di Leo, 2012). 90 protsenti kümneaastastest lastest joonistavad alati käed, sest käte puudumine näitab suurt kõrvalekallet (Juske, 2004).

2.3 Graafiliselt väljendatud kindlus- ja ebakindlustunne

Väikelastele meeldib joonistada inimesi, sest nad peavad neid kõige olulistemaks (Di Leo, 2012). Iseenda, ema-isa, õe-venna või üldse mehe või naise kujutamiseks kasutavad lapsed graafilisi märke (Juske, 2004). Lapsed kujutavad joonistustes stereotüüpe ehk konventsionaalseid tähistusi: naistel on pikad juuksed, seljas kolmnurkne kleit, punasega rõhutatud suu (Di Leo, 1983; Juske, 2004).

Teadlased on leidnud, et kui paluda lapsel inimest joonistada, siis nad joonistavad endaga samast soost inimese (Juske, 2004; Di Leo, 2012; Edwards, 2016). Vastassoo kujutamise eelistamine võib viidata segadusele soorollides (Di Leo, 2012). Segadus soorollidega võib tuleneda sellest, et lapse eest on pidevalt hoolitsenud ainult naised või mehed ning on puudunud võimalus vastassoo tundmaõppimiseks (Juske, 2004; Di Leo, 2012). Alguses viidatakse soole juuste pikkusega, hiljem ilmnevad erinevused riietuses või mõne muu objektiga, näiteks ehetega või relvadega (Di Leo, 2012).

Lapse joonistused inimestest väljendavad alateadlikult nende emotsioone ja tundeid (Di Leo, 2012; Hsu, 2014). Ebakindlad või murelikud lapsed joonistavad pisikesi figuure, mis katavad ainult väikese osa paberist. Hästi kohanenud lapsed joonistavad vabalt, rõõmsalt kujutisi, mis väljendavad suuruse, voolavuse ja silmatorkavusega ärevuse puudumist (Di Leo, 2012).

3. Perekonna kujutamine ja lapse "mina" perepildil

Lasteaiaõpetaja roll ja kohustus on laste joonistusi laste arengu seisukohalt jälgida. Laste kunstilise arengu kiirus on erinev, kuid juba 5-7-aastaste laste joonistuste kaudu saab infot lapse minapildi ning peresuhete kohta (Juske, 2004; Di Leo, 2012; Edwards, 2016). Laste joonistused perekonnast peegeldavad perekonnaliikmetevahelisi suhteid laste vaatevinklist (Di Leo, 2012; Edwards, 2016; Tartes-Babkina, 2018). Laste joonistusi on võimalik uurida mitme meetodi abil, kõige lihtsam, levinum ja vanem laste joonistuste uurimise meetod on vabajoonistus (Laak, 1991; Edwards, 2016). Vabajoonistusena peetakse silmas neid joonistusi, mida lapsed on joonistanud enda initsiatiivil või täiskasvanu palvel (Laak, 1991). Lapsele ei tohiks öelda, et ta ka ennast perepildile joonistaks, sest kui seda öelda, siis nulliks joonistuse kõige tähenduslikuma aspekti - kuidas näeb laps ennast perepildil ja kas üldse ning kes on tema elus kõige tähtsamad (Di Leo, 2012; Carmela et al., 2019).

Kui paluda lastel joonistada pilt perekonnast, siis hakkab enamik lapsi kõhklematult tegutsema. Nooremad lapsed joonistavad tavaliselt pereliikmed otsevaates, ühes või kahes reas teineteise kõrvale ritta seatuna (Di Leo, 2012; Carmela et al., 2019). Laps võib joonistada endale olulise pereliikme viimasena, sest soovib kõigepealt kiiresti kõik ülejäänud liikmed pildile joonistada, et hiljem saaks rahulikult olulisele inimesele keskenduda (Tartes-Babkina, 2018). Noorematel lastel väljendub tähtsus suuruses ja paigutuses, kus vähem tähtis perekonnaliige asub rea lõpus või on üldse välja jäetud (Laak, 1991; Juske, 2004; Di Leo, 2012; Edwards, 2016). Juske (2004) ja Di Leo (2012) väidavad, et sugulust määratlevad riituse sarnasus või paiknemise lähedus; kõrvale lükkamist tähistab rivi lõppu seadmine, joonistamata jätmine või näiteks õe või venna ussikesena kujutamine. Tunnete kujutamine on enamasti sümboolne, aga võib olla ka detailne (Di Leo, 2012). Nägu on see kehaosa, mis väljendab laste joonistustes emotsioone (Edwards, 2016).

Õpetaja võib paluda lapsel joonistada inimene ning jälgida, mis soost inimese laps esimesena joonistab (Di Leo, 2012). Teiseks võib õpetaja paluda lapselt, et ta joonistaks vastassugupoole (Di Leo, 1983). Kolmandaks võib õpetaja lapsele öelda, et ta joonistaks pildi oma perekonnast (Di Leo, 1983, 2012). Kes joonistatakse või kes jäetakse välja, sõltub ainult lapsest (Di Leo, 1983, 2012; Juske, 2004). Tavaliselt lapsed joonistavad vasakult paremale ning kõige hinnatuma pereliikme vasakule või keskele (Edwards, 2016). Perekonna joonistamisel esineb hierarhilises järjestuses isa, ema ja kahanevas järjekorras lapsed - vanemast lapsest nooremani (Edwards, 2016). Perepildist saab välja lugeda, kas laps peab ennast perekonna osaks või mitte, kas ta joonistab ka ennast või jätab välja (Di Leo, 1983; Edwards, 2016; Carmela et al., 2019). Kui laps end perepildile ei joonistanud, võib paluda tal lisada ka ennast (Di Leo, 1983).

Enamik lapsi joonistab perepildile kõik pereliikmed, sageli ka kassi ja koera (Juske, 2004; Di Leo, 2012; Edwards, 2016). Perekonna joonistusest võib näha, millisel positsioonil tunneb ennast laps nende inimestega, kes mängivad tema elus tähtsat rolli (Einon, 2003; Di Leo, 2012). Ebatavaline on see, kui laps joonistab oma perekonna ja jätab mõne pereliikme kujutamata (Di Leo, 2012; Edwards, 2016). Kui laps "unustas" pereliikme joonistada, siis väljendab see negatiivset suhtumist pereliikmesse, eemaletõukamist või sümboolset välistamist (Juske, 2004; Di Leo, 2012; Edwards, 2016). Koolieelses eas lapse lemmik kujutamiseobjekt on ta ise. Enda välistamine perepildilt võib olla tahtlik või teadvustamata (Di Leo, 1983). Kui laps jätab end perekonnaliikmete rivi lõppu ja seda mitte tagasihoidlikkuse, vaid enda tähtsusetu seisundi

väljendamiseks, ning kui kõik teised pereliikmed on kronoloogilises järjestuses ja joonistajaks pole noorim laps, siis on see tähelepanuväärne (Di Leo, 2012; Juske, 2004; Edwards, 2016).

Lapse perepildil suurelt kujutatud perekonnaliige võib tegelikkuses olla üsnagi väikest kasvu (Di Leo, 2012). Kui perekonnaliikmed ei ole joonistatud kronoloogilises järjestuses, siis kipub laps paigutama ennast kõige lemmikuma vanema või õe-venna kõrvale (Juske, 2004; Di Leo, 2012; Carmela et al., 2019). Lapse poolehoidu teise pereliikme suhtes võib viidata rõivastus, mis on erinev ülejäänud perekonnaliikmetest ja sarnane, vaid selle liikmega, tavaliselt sellele õele või vennaga, kellega laps saab hästi läbi (Di Leo, 2012).

Lahutus on lastele traumeeriv kogemus, mis mõjutab iga vanuserühma lapsi, kuid eriti paistab see välja väikelaste joonistustes (Juske, 2004; Di Leo, 2012; Carmela et al., 2019). Enamik lahutusi leiab aset siis, kui lapsed on veel üsna väikesed (Di Leo, 2012). Perekonna joonistustest võib välja lugeda mitmesuguseid emotsionaalseid üleelamisi ja vastakaid tundeid (Juske, 2004; Di Leo, 2012). Perekonna joonistamisel on sel puhul tüüpiline, et ära läinud isa või ema unustatakse või joonistatakse ta kuskile pildi serva väiksena (Juske, 2004; Edwards, 2016). Laste perekonna joonistuste jälgimisel on kodu oluline (Juske, 2004). Kui laps joonistab pere koos majaga, siis on tavaliselt pere majas sees ja ära läinud isa või ema majast väljas, näiteks katusel (Juske, 2004). Inimese puudumine laste joonistustest on ebaharilik (Juske, 2004; Di Leo, 2012).

4. Keskkonna kujutamine lapse joonistustes

Tänapäeva ühiskonnas on lapsed igapäevaselt ümbritsetud paljudest sidevahenditest (arvuti, tahvelarvuti, televiisor, nutitelefon, raadio) ning selle vahendatud sisust, mille sisu nad oma vähese elukogemuse, teadmiste ja piiratud oskuste tõttu adekvaatselt hinnata ei suuda (Kommer, 2014). Lapsed saavad sidevahenditest vaadata nii laste kui ka täiskasvanute filme, telesaateid, uudiseid, reklaame, fotosid ja videoid sotsiaalmeedia kanalites, mängida erinevad telefoni-, arvuti- ja videomänge ning külastada erinevad meedia keskkondi ja kuulata muusikat (Vinter, 2013; Kommer, 2014). Sidevahendite kasutamisel on lastel eeskujuks vanemad, õed-vennad, lasteaiaõpetajad ja eakaaslased (Vinter, 2013). Ekraanimeediast tulev sisu võib olla kahjulik kui ka kasulik ja arendav - see kõik sõltub sellest, mida laps vaatab. Sidevahendite vahendatud sisust leiavad lapsed endale eeskujusid, kelle moodi tahetakse olla (Vinter, 2013). Lapsed õpivad ümbritsevast keskkonnast, kuidas peaks käituma ning sisu tõlgendamine mõjutab oluliselt laste väärtusi, hoiakuid ja suhteid pereringis (Veisson *et al.*, 2009; Children's artistic development,

2015). Ekraanimeedia pärsib laste loovust ja kui lapsele ei meeldi koolieelses eas joonistamine, siis kaob ka huvi kunsti vastu (Supsakova, 2017).

Lapsed joonistavad seda, mis on neile oluline - inimkuju (Di Leo, 1983, 2012; Juske, 2004; Edwards, 2016). Lapse arenedes teeb inimese kujutamine läbi päris palju muutusi (Juske, 2004; Edwards, 2016), kuid inimkuju on lapsepõlvejoonistustes alati pildi keskseks motiiviks, millele võivad olla lisatud majad, lilled, puud, põõsad, loodusnähtused, loomad, erinevad masinad (Einon, 2003; Di Leo, 2012; Hsu, 2014), transport ja riigi sümbolid (Supsakova, 2017). Ekraanimeedia sisu on alati mitmeti tõlgendatav ja lapsed võivad eeldada, et kõik mis sealt tuleb, on tegelikkus ja kõike seda võib ka reaalsuses leida. Kõik see väljendub ka joonistuste temaatikas, näiteks poisid joonistavad rohkem masinaid, ehitisi, kosmosepilte, aga tüdrukud inimesi, printsesse ja lilli (Laak, 1991).

Nelja- ja viieaastaselt kasutab laps kompositsiooni, kuid pilt koosneb eraldi osadest. Selles vanuses lastel kujundid otsekui hõljuvad pildil ja töö käigus pööratakse lehte (Di Leo, 1983; Laak, 1991; Juske, 2004; Edwards, 2016). Laps ei pööra alguses tähelepanu detailide asukohale, vaid joonistab esemeid sinna, kus ruumi on ja vaatab, et kõik detailid olemas oleksid (Juske, 2004; Vahter, 2008). Üks silmatorkavamaid muutusi, mis toimub viie- ja kuueaastaste laste joonistustes on see, et esemed ei hõlju enam pildil suvaliselt ringi, vaid koonduvad ühele joonele ehk nad kasutavad ritta paigutatud kompositsiooni. Alguses joondavad lapsed inimesed, majad ja puud paberi alumise serva järgi, hiljem tähistab paberi alumise serva kohale tõmmatud joon maapinda, kus inimesed ja objektid paiknevad. (Di Leo, 1983; Laak, 1991; Juske, 2004)

Kui laps oskab juba midagi kujutada, siis hakkab tema kujutamise varamu kiiresti täienema, näiteks kujutab oma kodu ja lähiümbruse maastikku. Tavaliselt joonistavad lapsed pildi ülaossa sinise taeva, alla roheline maapinna ning maa ja taeva vahele jääb valge tühi ruum, kuigi lapsed teavad hästi, et "taevas ulatub maani" (Laak, 1991). Nelja- ja viieaastased lapsed joonistavad juba maju, kuid vanuse kasvades muutuvad laste joonistused palju detailsemaks. Majadele joonistatakse ukсед ja aknad (Einon, 2003).

Võgotski väidab, et loomad ja inimesed on lastele enim meeldivamad objektid, mida nad oma joonistustel kujutavad (Võgotski, 2016). Lapsed eelistavad tuttavaid esemeid ja figuure joonistada teatud kindlas orientatsioonis, näiteks inimest ja maja eestvaates, autot, hobust ja paati külgvaates (Laak, 1991). Lapsed ei kasuta peajalgset vormi ainult inimese, vaid ka loomade kujutamiseks. Lapse esimesed katsetused joonistada inimest ja loomi ei pruugi erineda millegi

muu kui ainult saba poolest, näiteks kassi, koera või hobuse horisontaalne figuur joonistatakse samasuguse peajalgseena kui inimese vertikaalne figuur (Laak, 1991). Laps võib samastuda iga oleva inimese või objektiga, olgu see taim, maja, loom või laev (Tartes-Babkina, 2018).

Rõõmsad ja ennast hästi tundvad lapsed täiendavad sageli pilti päikesega. Tavaliselt on päike pildi ülaserivas, sageli kujutatud poolkaarena, millest väljuvaid kiiri kujutatakse joontega. Mõnikord võib päikesel olla ka naeratav nägu (Di Leo, 2012). Laste puhul on ebatavaline, kui nad lisavad joonistusele tormipilvi või värvivad päikese tumedaks. Neid pahaendelisi märke võib näha kurvameelsete laste joonistustes, kes ei saa kaaslastega läbi või on seotud perekonnas toimuvaga, näiteks lahutusega (Di Leo, 2012). Vormi ülesehituse juures on värvil eriline tähendus (Supsakova, 2017). Normikohaseks peetakse heledamaid, erksamaid ja küllastumaid toone, aga tumedate värvide eelistamine viitab probleemidele (Juske, 2004). Kuue- ja seitsmeaastased lapsed joonistavad veel seda, mida nad teavad, mitte seda, mida nad näevad (Juske, 2004).

Bakalaureusetöö uurimisprobleem tuleneb vajadusest lapse minapildi kujutamist ja kaasaegse elutempo, meedia, lahutuste ja vägivalla mõju laste joonistustes teadlikumalt jälgida. Antud teemat on oluline uurida, kuna koolieelses eas kujuneb lapse minapilt, mis mõjutab inimest kogu elu ja on oluline teada saada lapse minapildi kujunemisest ja selle toetamisest. Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada Eesti lasteaiaõpetajate arvamused 5-7aastaste laste minapildi, inimeste, peresuhete ja keskkonna kujutamisest joonistuses ning kuidas lasteaiaõpetajad arvestavad laste joonistustest tulnud informatsiooniga. Tulenevalt töö eesmärgist, püstitas autor järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas väljendub Eesti lasteaiaõpetajate arvates lapse minapildi kujunemine ning inimeste ja keskkonna kujutamine laste joonistustes?
2. Mil viisil lasteaiaõpetajate arvates kajastuvad 5-7aastaste laste joonistustes peresuhted ja välise keskkonna mõjud?
3. Kuivõrd lasteaiaõpetajad arvestavad laste joonistustest tulnud informatsiooniga?

5. Metoodika

Uurimuses kasutati kombineeritud meetodit, mis sisaldab nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset uurimismeetodit (Creswell & Plano Clark, 2011), sest seda teemat oli vähe uuritud ja sooviti sügavamalt õpetajate arvamusi uurida. Uurimuses kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit, sest

see võimaldas uurida suurt valimit ning tulemusi üldistada (Õunapuu, 2014). Uurimuses kasutati lisaks kvalitatiivset uurimismeetodit, sest avatud küsimused eeldasid subjektiivset vastust, vastajatele anti võimalus küsimustikus enda vastuseid kommenteerida ning uurimuses osalendud lasteaiaõpetajad kasutasid seda väga palju. Käesolevas bakalaureusetöös kasutati digitaalset küsimustiku, kus uuringus osalejad said vastata 27 küsimusele ning uuritavatel oli võimalik oma vastuseid täpsustada. Uurimuse tarbeks koguti andmeid Eesti lasteaiaõpetajatelt ning saadud tulemusi sai üldistada Eesti lasteaiaõpetajatele.

5.1 Valim

Valimi moodustamiseks kasutati mittetöenäosuslikku meetodit ja mugavusvalimit (Rämmer, 2014). Uurimistöö eesmärgi saavutamiseks kasutati mugavusvalimit, sest see oli tõhusaim ja kiireim viis koguda lühikese ajaperioodi vältel võimalikult paljude lasteaiaõpetajate arvamusi (Galloway, 2005). Küsimustik saadeti e-maili teel 470 Eestis tegutsevasse lasteaeda palvega jagada küsimustikku neil töötavate lasteaiaõpetajatega. Osad saadetud e-mailid ei jõudnud lasteaedadesse kohale, vaid tulid teatega tagasi, et kirju ei ole võimalik meili aadressidele saata. Esimese vastamise perioodi jooksul saadeti kõikidesse 470 lasteaeda kutsed ja mõne aja pärast meeldetuletused. Määratud vastamise perioodi lõpuks oli vastuseid 167, kuna soov oli saada võimalikult erinevaid vastuseid, siis otsustati vastamisperioodi pikendada ja kutsuti lasteaiaõpetajaid *Facebooki* gruppides “Lasteaednike ideed” ja “Lasteaednikud” küsimustikule vastama. Valimisse kuulus 286 Eestis töötavat lasteaiaõpetajat ning kõik vastused läksid arvesse.

5.2 Andmekogumine

Andmeid koguti digitaalse küsimustikuga, sest see võimaldas vastamisperioodi jooksul koguda võimalikult suure hulga lasteaiaõpetajate arvamusi (Beilmann, 2020) ning jõuda lühema ajaga rohkemate uuritavateni (McLeod, 2018). Andmete kogumiseks kasutati autori poolt koostatud küsimustikku (vt lisa 1). Küsimustiku koostamisega alustati 2022. aasta novembris. Küsimustik koostati Google Formsis tuginedes bakalaureusetöö eesmärgile, uurimisküsimustele ja teema teoreetilisele ülevaatele. Enne pilootuuringu läbiviimist parandati koostöös juhendajaga küsimustikku. Küsimustik koosnes viiest tausta küsimusest, 21 põhiküsimusest ja 10 täiendavast küsimusest. Taustaküsimustes koguti andmeid vastajate soo, vanuse, tööstaaži, haridustaseme ja töötamise maakonna kohta. Põhiküsimused olid jaotatud viieks ploki: joonistamisoskuse seos

lapse arengu ja minapildi kujunemisega; laste minapildi kujunemine ja täienemine; perekonna kujutamine ja peresuhete kajastamine joonistustes; väliskeskkonna mõjud 5-7aastaste laste joonistustes; laste joonistustest tulnud informatsioon.

Üheteistkümnel küsimusel tuli õpetajatel valida vastus skaalal ühest viieni. Neli küsimust oli järjestamisega, kus õpetajad pidid vastusevariante järjestama tähtsuse järjekorras. Neli küsimust oli valikvastustega, kus oli võimalik valida mitu varianti ning ise variante välja pakkuda. Kolme küsimuse puhul tuli õpetajatel oma arvamust avaldada või variante ise välja pakkuda. Täiendavates küsimustes paluti lasteaiaõpetajatel põhjendada eelnevat vastust. Enne küsimustiku lasteaedadesse saatmist viidi valiidsuse suurendamiseks läbi pilootuuring. Pilootuuringus osales neli Tartumaa lasteaiaõpetajat, kelle käest saadi tagasisidet küsimustiku kohta. Pilootuuringus osalenud õpetajate vastuseid kasutati hiljem tulemuste esitamisel. Pilootuuringus osalenud õpetajatel ei olnud soovitusi küsimustiku muutmiseks ning küsimustik saadeti uuritavatele laiali. Uuringus osalejatele saadeti elektrooniline küsimustik, kus oli kirjas uurija tutvustus, uuringu eesmärk, kirjeldus, tähtaeg, tänusõnad ning uurija kontaktandmed lisaküsimuste jaoks. Lisaks eelnevale teavitati lasteaiaõpetajaid, et uuringus osalemine on vabatahtlik, küsimustiku vastuseid ei seostata vastajate isikuandmete ja töökohtadega ning vastajatele on tagatud konfidentsiaalsus. Uurimuseks vajalikke andmeid koguti ajavahemikul 27.veebruar kuni 31.märts 2023. aastal. Vastajatele anonüümsuse tagamiseks ei küsitud uuritavatelt nime ning vanust ja tööstaaži märkimiseks tuli valida sobiv vahemik. Taustküsimusi kasutati ainult kokkuvõtlikul kujul valimi kirjeldamiseks.

5.3 Andmeanalüüs

Peale andmete kogumist korrastati Google Forms platvormil saadud tulemused MS Office 365 Excel programmiga, sõnalised tunnused kodeeriti numbrilisteks ning numbrilistest väärtustest koostati andmeid koondav tabel. Seejärel sisestati andmetabel andmetöötlusprogrammi JASP. Numbrilisi andmeid töödeldi JASP analüüsiprogrammiga, mis on tasuta, kasutajasõbralik ja avatud lähtekoodiga statistilise analüüsi programm (JASP Team, 2023). Elektroonilise küsimustikuga saadud numbrilisi andmed analüüsiti kvantitatiivselt kirjeldava statistika meetodil. Kolme avatud küsimustega kogutud sõnaliste andmete analüüsimisel kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi. Kvalitatiivses sisuanalüüsis prooviti kogutud andmete sisu mõtesta. Kolme avatud küsimustega kogutud sõnaliste andmete andmeanalüüsi alustati andmete

korrastamise ja ettevalmistamisega kodeerimisprotsessiks. Lasteaiaõpetajate arvamused kopeeriti küsimuste kaupa eraldi Wordi dokumentidesse. Vastajad märgistati küsimustikule vastamise järjekorranumbriga (näiteks Google Formsis esimesena vastanud lasteaiaõpetaja sai nimeks Õ1). Tulemuste peatükis kasutatakse saadud nimetust tsitaatide viitamisel. Korrastatud andmetega Wordi dokumendid laaditi üles andmetöötlusprogrammi QCMap (Mayring & Fenzl, *s.a.*), kus alustati andmete kodeerimisega, märgistades tähenduslikud üksused, milleks olid olulised sõnad ja laused. Tabelis 1 on toodud näide tähenduslike üksuste leidmisest ja koodide moodustamisest andmeanalüüsi käigus. Tabelis on esitatud tähenduslik üksus tumedas kirjas.

Tabel 1. Näide tähenduslike üksuste leidmisest ja koodide moodustamisest teise uurimisküsimuse põhjal.

Õpetajate vastusest tähenduslike üksuste määratlemine	Kood
Õ89: Teemad on muutunud muinasjuttudest rohkem animategelaste maailma. Aga üldse joonistatakse vähem.	Multifilmidest tegelaste joonistamine
Õ97: Kui laps mängib palju arvutimänge, siis joonistused on rohkem kandilised või ebamäärased, tumedad. On tunda, kui laps viibib rohkem õues, looduses, siis ka joonistustel rohkem päikest, pilvi, puid, lilli. Ehk mida laps näeb, tajub, seda rohkem kajastub see tema joonistustest.	Arvutimängudest tegelaste joonistamine

Sarnase sisuga koodid koondati kokku ning kategoriseeriti ehk anti moodustunud kategooriale nimi. Lisa 2 on toodud näited kategooriate moodustamisest, analüüsist tulenenud koodidele.

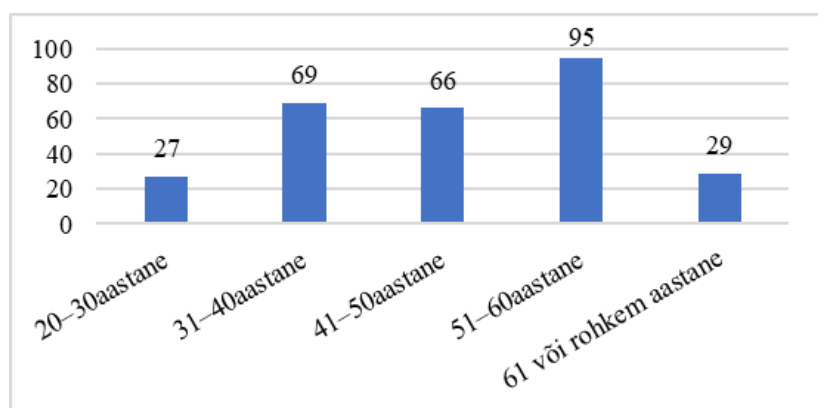
Kvalitatiivses sisuanalüüsi usaldusväärse tagamiseks kasutati korduvkodeerimist.

Korduvkodeerimist tehti käsitsi (vt lisa 3). Tulemuste illustreerimiseks on toodud lasteaiaõpetajate kirjalike tsitaate. Tsitaate on vähesel määral toimetatud, tuues esile vaid tulemuste illustreerimiseks olulisim. Vastanute tsitaatides on parandatud õigekirjavead või tsitaate lühendatud. Lühendatud tsitaatides on kasutatud märget /.../. Tsitaatide lõppu on lisatud sulgudesse vastaja tunnus (näiteks Õ1).

6. Tulemused

6.1 Taustaküsimuste tulemused

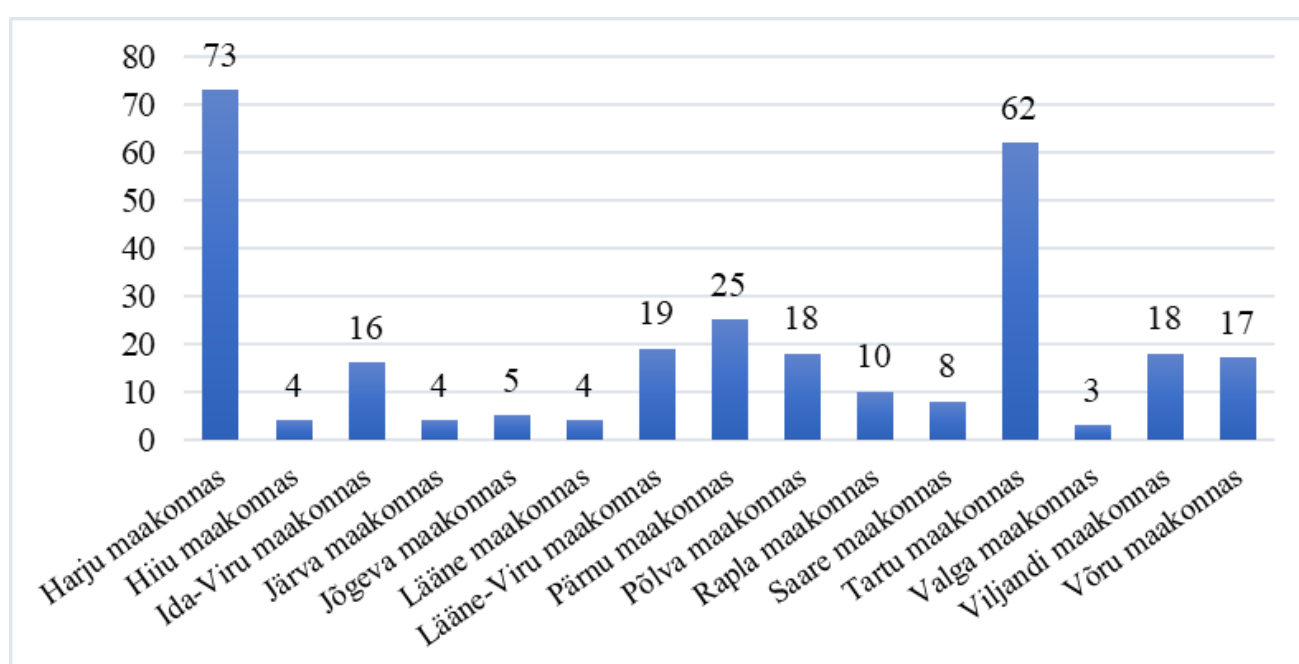
Uuringus osales 286 Eestis töötavat naissoost lasteaiaõpetajat. Lasteaiaõpetajate vanused jaotusid üsnagi võrdselt. Ühegi vanusevahemiku esinemissagedus ei olnud üle 34% ega alla 9%. Kõige rohkem oli vastajaid vanuses 51–60aastat (33,2%) ning kõige vähem vanuses 20–30aastat (9,4%) (vt joonis 1).

Joonis 1. Uuringus osalenud lasteaiaõpetajate vanuseline jaotus.

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajate tööstaaž jagunes vastajate vahel erinevalt. Alla ühe aastase tööstaažiga vastajaid oli 11 (3,8%). 51 vastanut oli 1-5aastase (17,8%), 45 vastanut 6-10aastase (15,7%), 45 vastanut 11-15aastase (15,7%), 32 vastanut 16-20aastase (11,2%), 20 vastanut 21-25aastase (7%), 24 vastanut 26-30aastase (8,4%) ning 58 vastanut 31 või rohkem aastase (20,3%) tööstaažiga.

Igast Eesti maakonnast saadi vähemalt kolm vastajat (vt joonis 2), seejuures 47,2% vastanutest töötavad Harju ja Tartu maakondadest ning ülejäänud 52,8% vastajatest jagunesid teiste Eesti maakondade vahel ära.

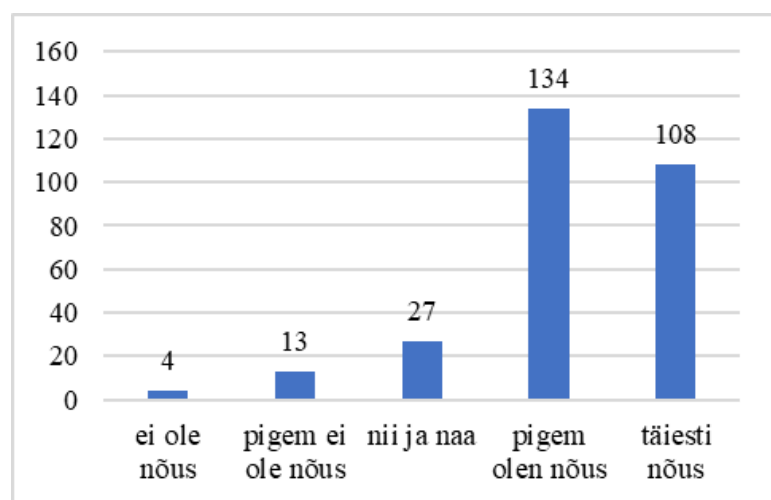
Joonis 2. Uuringus osalenud lasteaiaõpetajate jaotus maakondade vahel.

6.2 Põhiküsimuste tulemused

Põhiküsimuste tulemustes antakse tulemustest ülevaade uurimisküsimuste kaupa.

6.2.1 Kuidas väljendub Eesti lasteaiaõpetajate arvates lapse minapildi kujunemine ning inimeste ja keskkonna kujutamine laste joonistustes?

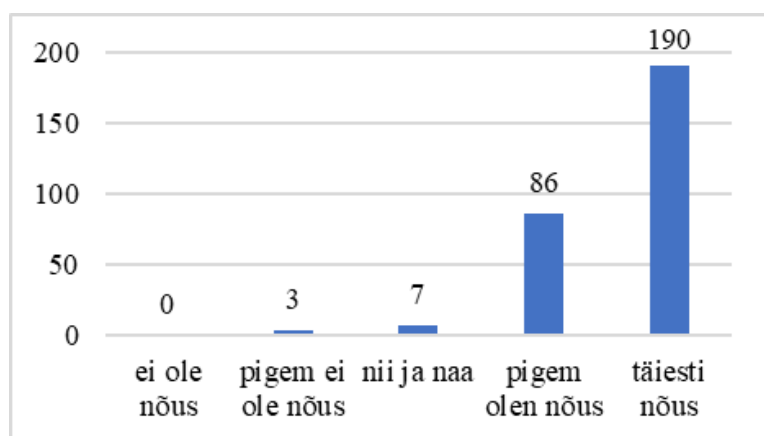
Esimesele uurimisküsimusele otsiti vastust kuue küsimusega. Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said joonistamisoskuse väitele *joonistusoskus on laste üheks tähtsamaks suhtlusvahendiks ning kunstiline areng vajab pidevat jälgimist ja suunamist, et lastel oleks tagatud mitmekülgne areng* hinnangu anda punktiskaalal 1–5ni, kus 1 tähendas ei ole nõus ning 5 tähendas täiesti nõus (vt joonis 3). Vastajatest ei olnud nõus või pigem ei olnud nõus 17 lasteaiaõpetajat (5,9%). Nii ja naa vastas 27 lasteaiaõpetajat (9,4%). Vastajatest olid pigem nõus või täiesti nõus 242 lasteaiaõpetajat (84,7%). Põhjendustest selgus, et lasteaiaõpetajate arvates ei pea lapse kunstilist arengut pidevalt suunama, vaid jälgima, et saaks aru, mis last huvitab, et võimaldada talle mitmekülgset ja inspireerivat keskkonda. Joonistamisoskus on peamine suhtlusvahend ning liigsel suunamisel ja arendamisel võib lapse loov mõte hääbuda ja eneseväljendus tekkida ebakindlus. Oli ka pakutud, et lapsed on erinevad, on lapsi, kes vajavad suunamist ja on lapsi, kes üldse ei vaja suunamist ning mõni laps ei armasta üldse joonistada ja siis on raske ka teda joonistama suunata.

Joonis 3. Uuringus osalenud lasteaiaõpetajate hinnangud laste joonistusoskusele.

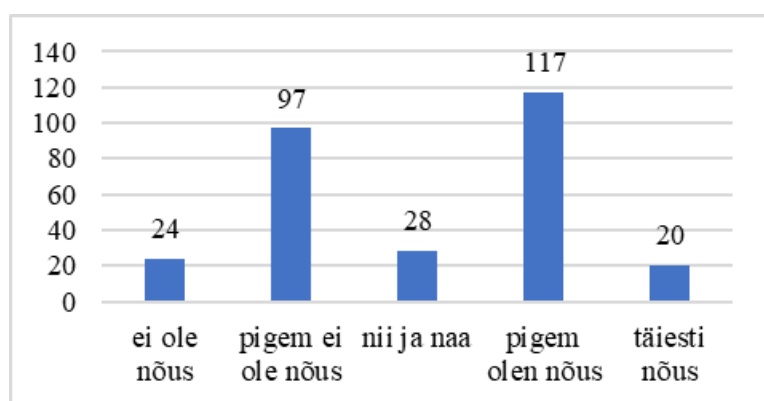
Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said väitele *joonistamine võimaldab lastel vaadelda ümbritsevat keskkonda ja väljendada enda mõtteid, tundeid, soove ja hirme* hinnangu anda punktiskaalal 1–5ni, kus 1 tähendas ei ole nõus ning 5 tähendas täiesti nõus (vt joonis 4). Vastajatest pigem ei olnud nõus 3 lasteaiaõpetajat (1%). Nii ja naa vastas 7 lasteaiaõpetajat (2,4%). Vastajatest olid pigem nõus või täiesti nõus 276 lasteaiaõpetajat (96,5%). Õpetajad tõid erinevaid põhjendusi, näiteks joonistamise kaudu väljendab laps oma tundeid ja mõtteid paremini

kui kõne kaudu. Laps kel on annet, kujutab rõõmuga ja saab tulemust, lapsel kel pole huvi, see protsessi ei naudi ja tulemust ei saa. Oli ka pakutud, et kui laps on käeliselt nõrk, ei suuda ta end joonistades väljendada ning enda emotsioone ja tundeid saab väljendada ka teisi meetodeid kasutades, kunst on üks võimalustest. Lisaks eelnevale leiti, et lapsed elavad enamasti läbielatud kogemused, tunded, soovid, hirmud välja just mängudes, aga kinnisemad lapsed joonistades.

Joonis 4. Õpetajate hinnangud keskkonna, mõtete, tunnete, soovide ja hirmude väljendamisele.

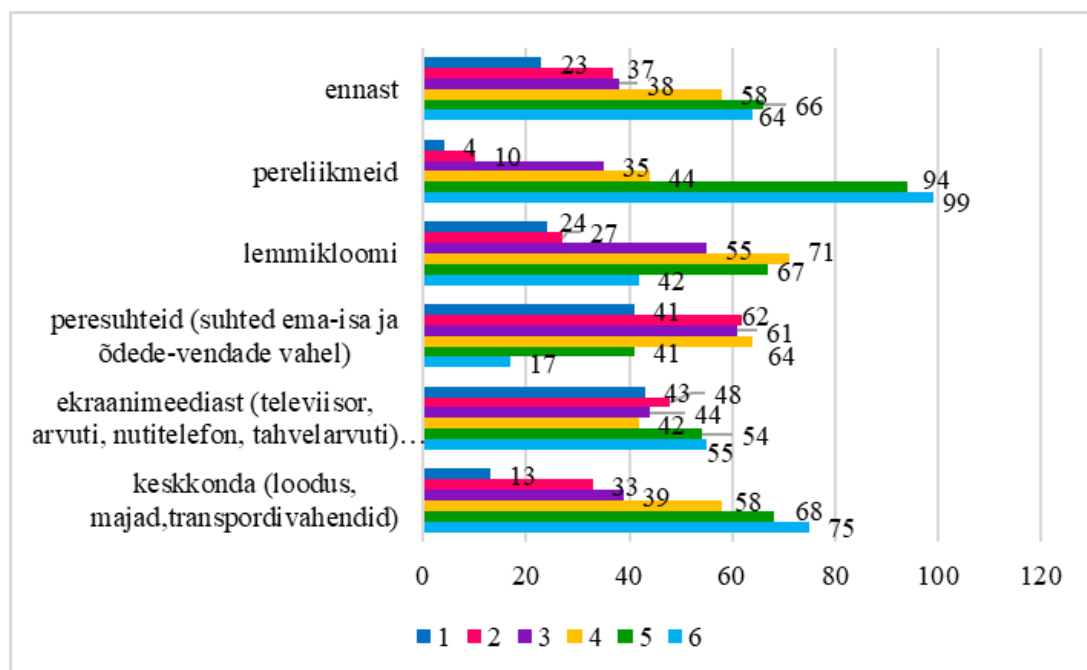
Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said väitele *ühesugusel arengutasemel olevad lapsed kalduvad kasutama ühesuguseid lahendusi* hinnangu anda punktiskaalal 1–5ni, kus 1 tähendas ei ole nõus ning 5 tähendas täiesti nõus (vt joonis 5). Vastajatest ei olnud nõus või pigem ei olnud nõus 121 lasteaiaõpetajat (42,3%). Nii ja naa vastas 28 lasteaiaõpetajat (9,8%). Vastajatest olid pigem nõus või täiesti nõus 137 lasteaiaõpetajat (47,9%). Õpetajate arvates oleneb joonistamisel lahenduste kasutamine lapse loovusest, sest mõned lapsed on loovamad ning on avatud julgemalt katsetama uusi võimalusi. Üksteise kõrval istuvad lapsed matkivad sageli üksteist ja sellisel juhul võivad lahendused olla ka ühesugused. Loovamate laste kunstitööd tulevad erinevamad. Oli ka pakutud, et lapsed kasutavad ühesuguseid lahendusi, nende tööd on sarnasemad detailide rohkuse kohapealt, kuid viisid ja tehnikad on neil siiski erinevad.

Joonis 5. Uuringus osalenud lasteaiaõpetajate hinnangud lahenduste üle.

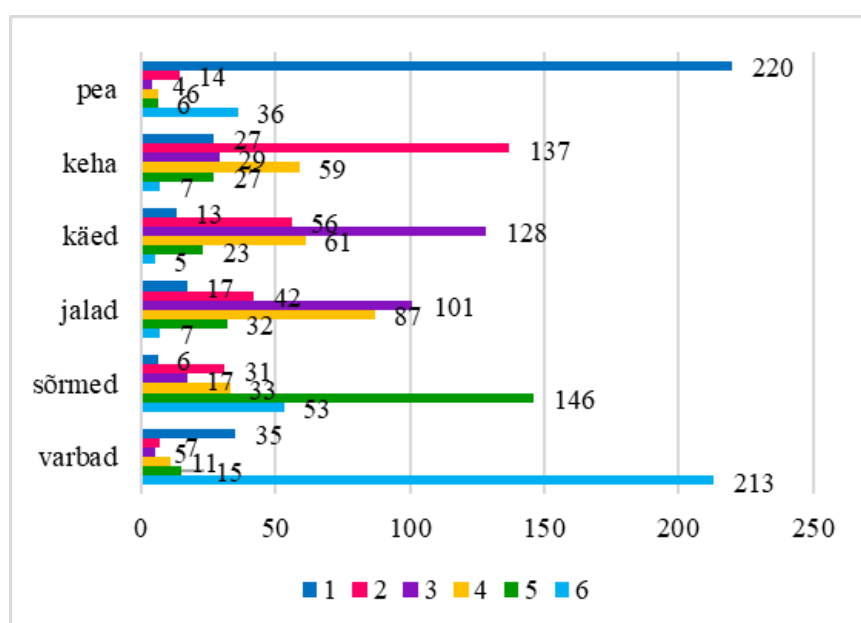
Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad pidid järjestama tähtsuse järjekorras küsimuse *mida järgnevast loetelust lapsed kõige enam joonistavad?* vastused, punktiskaalal 1–6ni, kus 1

tähendas, et lapsed joonistavad kõige vähem ning 6 tähendas, et lapsed joonistavad kõige enam (vt joonis 6). Kõige enam joonistatakse pereliikmeid (99 vastanut) ja keskkonda (75 vastanut).

Joonis 6. Uuringus osalenud õpetajate hinnangud laste joonistuste kohta.

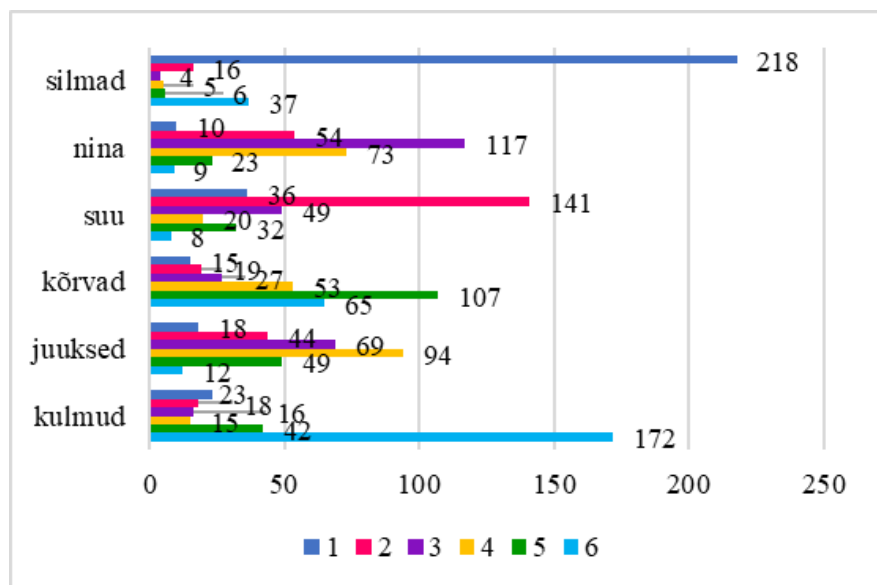
Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad pidid järjestama küsimuse *millises järjestuses hakkavad lapsed kehaosi figuuriks kokku joonistama?* vastused, punktiskaalal 1–6ni, kus 1 tähendas, et lapsed joonistavad kõige esimesena ning 6 tähendas, et lapsed joonistavad kõige viimasena (vt joonis 7). Lapsed joonistavad kehaosi figuuriks kokku kõige esimesena pea (220 vastanut), teisena keha (137 vastanut) ja kolmandana (128 vastanut) või neljandana (61 vastanut) käed. Kolmandana (101 vastanut) või neljandana (87 vastanut) jalad, viiendana sõrmed (146 vastanut) ning kuuendana varbad (213 vastanut).

Joonis 7. Lasteaiaõpetajate hinnangud laste kehaosade figuuriks kokku joonistamisele.

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad pidid järjestama küsimuse *millises järjestuses hakkavad lapsed pea detaile joonistama?* vastused, punktiskaalal 1–6ni, kus 1 tähendas, et lapsed joonistavad kõige esimesena ning 6 tähendas, et lapsed joonistavad kõige viimasena (vt joonis 8).

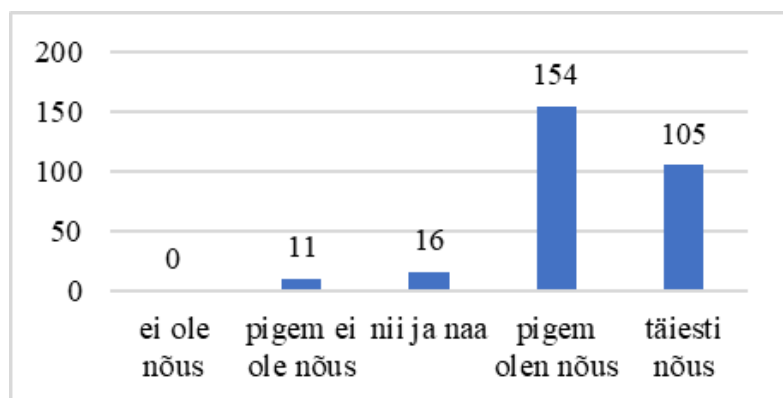
Lapsed joonistavad pea detailidest kõige esimesena silmad (218 vastanud), teisena suu (141 vastanud), kolmandana nina (117 vastanud), neljandana juuksed (94 vastanud), viiendana kõrvad (107 vastanud) ning kuuendana kulmud (172 vastanud).

Joonis 8. Uuringus osalenud õpetajate hinnangud laste pea detaile joonistamisele.

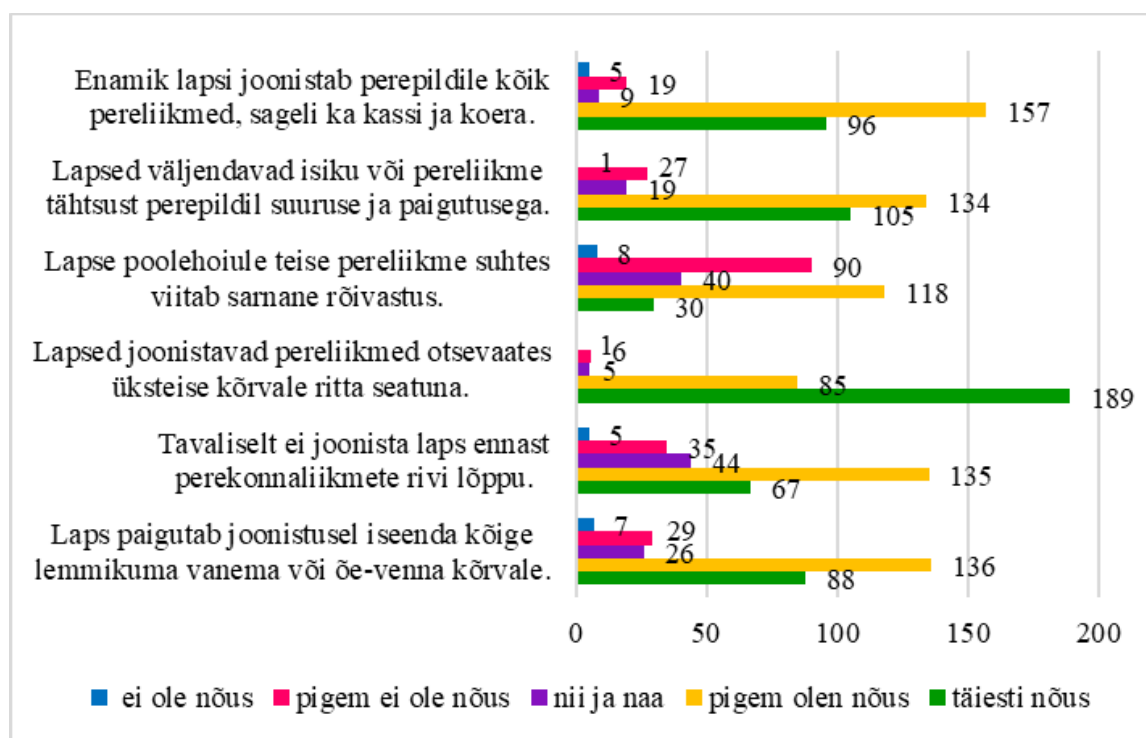
6.2.2 Mil viisil lasteaiaõpetajate arvates kajastuvad 5-7aastaste laste joonistustes peresuhted ja välise keskkonna mõjud?

Teisele uurimisküsimusele otsiti vastust seitsme küsimusega. Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said väitele *laste joonistused perekonnast on väärtuslikud ja kõnekad materjalid, mis peegeldavad lapse vaatevinklist perekonnaliikmete vahelisi suhteid, näitavad, kuidas laps ennast perekonnas tunneb, milline on tema roll, millised on suhted ema-isa ja õdede-vendade vahel* hinnangu anda punktiskaalal 1–5ni, kus 1 tähendas ei ole nõus ning 5 tähendas täiesti nõus (vt joonis 9). Vastajatest pigem ei olnud nõus 11 lasteaiaõpetajat (3,8%). Nii ja naa vastas 16 lasteaiaõpetajat (5,6%). Vastajatest olid pigem nõus või täiesti nõus 259 lasteaiaõpetajat (90,5%). Õpetajad põhjendasid, et laste joonistused perekonnast annavad informatsiooni peresuhetest, aga suhetest täieliku pildi saamiseks peaks laste joonistamist ja joonistusi pikema aja jooksul jälgima ning kuulama laste selgitusi. Tõlgenduste tegemisega tuleks olla väga ettevaatlik, muidu võib valesid järeldusi teha ning tuleb arvestada, et lastel pole täiskasvanute kogemusi. Lisaks pakuti ka, et lapsel võivad mõned pereliikmed pildilt puududa, sest paberipinnal võis saada ruum otsa.

Joonis 9. Lasteaiaõpetajate hinnangud laste joonistustes esinevatele peresuhetele.

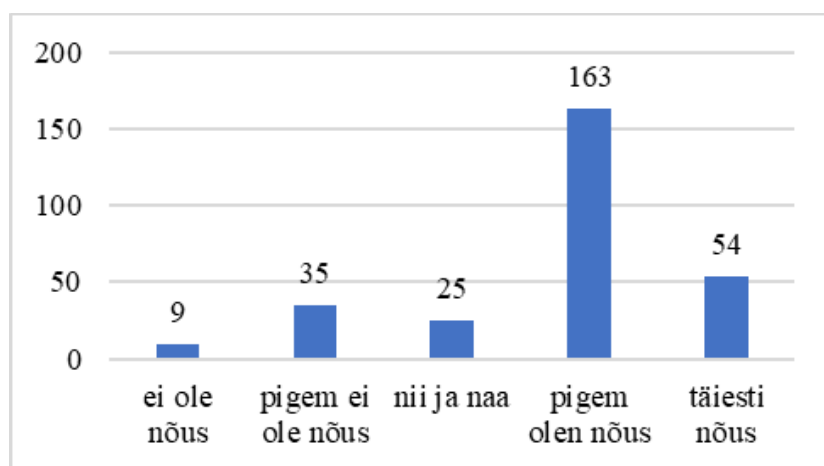
Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said kuuetele väitele *laste perepildi joonistamine* hinnangu anda (vt joonis 10). Selleks kasutati punktiskaalat, kus 1 tähendas ei ole nõus ning 5 tähendas täiesti nõus. Põhjendustest selgus, et laste iseenda paigutusel on väga erinevaid järjekordi. Mõnikord paigutavad lapsed ennast rivi lõppu kui joonistusel on kujutatud pereliikmed pikkuse või vanuselises järjekorras ning figuuride suurused sõltuvad sellest, kui palju on paberil ruumi. Esimene inimene on kõige suurem, sest ruumi on palju ja viimane ruumi puuduse tõttu võib olla väga väike. Pigem joonistab laps ennast alati pildi keskele ning teised pereliikmed enda ümber. Õpetajad olid märganud, et lapsed unustavad iseennast tihti perepildile joonistada. Õpetajate arvates poolehoidu sarnase rõivastusega ei tule tihti ette, tavaliselt mainivad lapsed pereliikmete lemmikriideid või kujutavad joonistustes neid riideid, millega pereliikmed enamuse ajast riides käivad. Õpetajad olid ka märganud, et lapsed joonistavad end isa ja ema vahele, lõppu pigem mitte.

Joonis 10. Uuringus osalenud õpetajate hinnangud kuuetele väitele.

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said väitele *kui paluda lastel inimest joonistada, siis nad joonistavad endaga samast soost inimese* hinnangu anda punktiskaalal 1–5ni, kus 1 tähendas

ei ole nõus ning 5 tähendas täiesti nõus (vt joonis 11). Vastajatest ei olnud nõus või pigem ei olnud nõus 44 lasteaiaõpetajat (15,3%). Nii ja naa vastas 25 lasteaiaõpetajat (8,7%). Vastajatest olid pigem nõus või täiesti nõus 217 lasteaiaõpetajat (75,9%). Põhjendustest selgus, et lasteaiaõpetajate arvates ei ole määravaks inimese sugu, vaid lapse vanus ja suhe inimesega, mida lähedasem suhe ja sügavam lapse kiindumus, seda enam laps seda inimest joonistab. Oli ka pakutud, et lapsed joonistavad ühesuguseid inimesi ning pärast lapsed räägivad, kes on kes. Lisaks eelnevale põhjendati, et polnud varem seda väidet tähele pannud ega mõelnud selle peale.

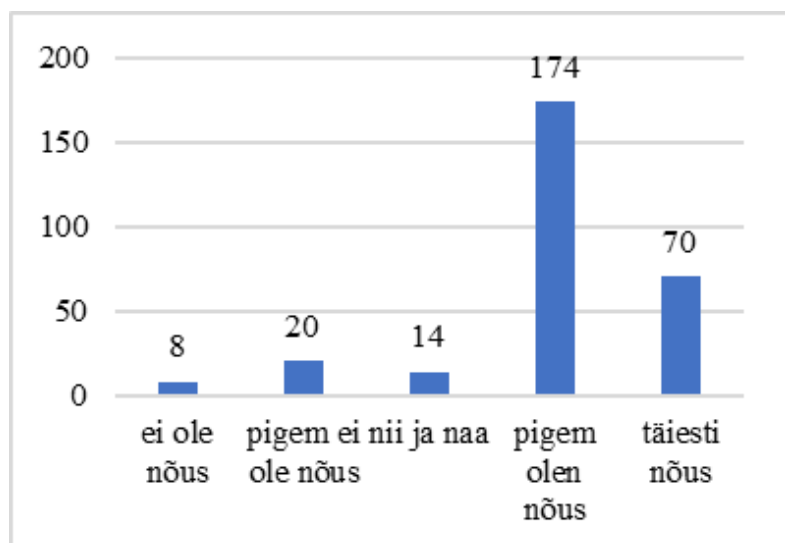

Joonis 11. Uuringus osalenud õpetajate hinnangud samast soost inimese joonistamise kohta.

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said väitele *lapsed kasutavad joonistades iseennast, ema-isa, õde-venda või üldse meest või naist stereotüüpe ehk konventsionaalseid tähistusi*. Näiteks naistel on pikad juuksed, seljas kolmnurkne kleit, punasega rõhutatud suu hinnangu anda punktiskaalal 1–5ni, kus 1 tähendas ei ole nõus ning 5 tähendas täiesti nõus (vt joonis 12). Vastajatest ei olnud nõus või pigem ei olnud nõus 28 lasteaiaõpetajat (9,8%). Nii ja naa vastas 14 lasteaiaõpetajat (4,9%). Vastajatest olid pigem nõus või täiesti nõus 244 lasteaiaõpetajat (85,3%). Põhjendustest selgus, et lasteaiaõpetajad on märganud, et lapsed joonistavad seda, mida nad näevad ehk lapsed märkavad ja joonistavad palju tegelikke detaile. Õpetajad on märganud, et kleidid on pigem sitsi-satsilised kui kolmnurksed. Pakuti ka, et stereotüübid meediast (nt arvutimängud) muudavad neid stereotüüpe, mis oli toodud ülaltoodud väites.

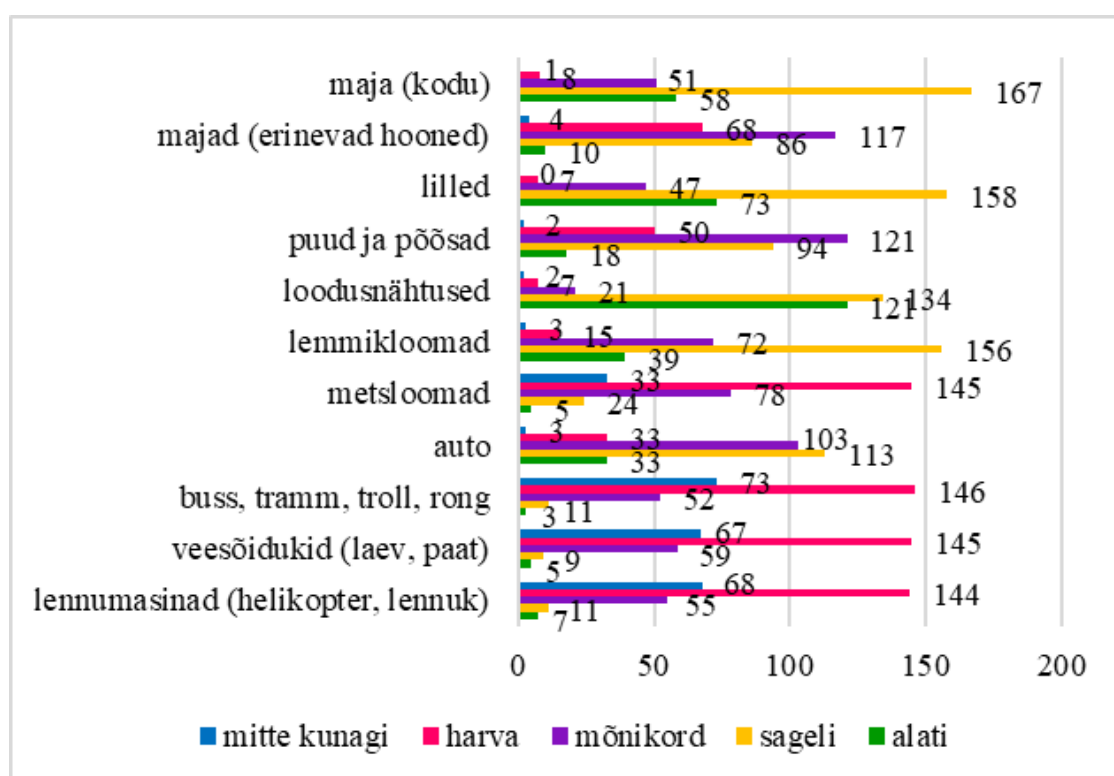
Armastatud inimese kujutamisel ei ole oluline see, kas tal on näiteks kleit seljas või huuled värvitud, laps tahab seda inimest joonistada lihtsalt väga kaunina. Kui poisid on märganud näiteks kodus, et neid armastav ema välja minnes ennast kauniks teeb, joonistab ta ka pildile sellise kauni ema. Kas emal on püksid jalas või seelik seljas, ei oma mingit tähtsust. (Õ1)

/.../ Paljudel lastel on kõik inimesed joonistustes ühesugused: lühikeste juustega ja püksid jalas. Kui küsida milline on ema, siis joonistab pikemad juuksed või punase suu. Mõni laps teeb kohe ema ja õe tuntavalt teistsugusena. (Õ12)

Joonis 12. Uuringus osalenud õpetajate hinnangud laste joonistustes esinevatele stereotüüpidele.

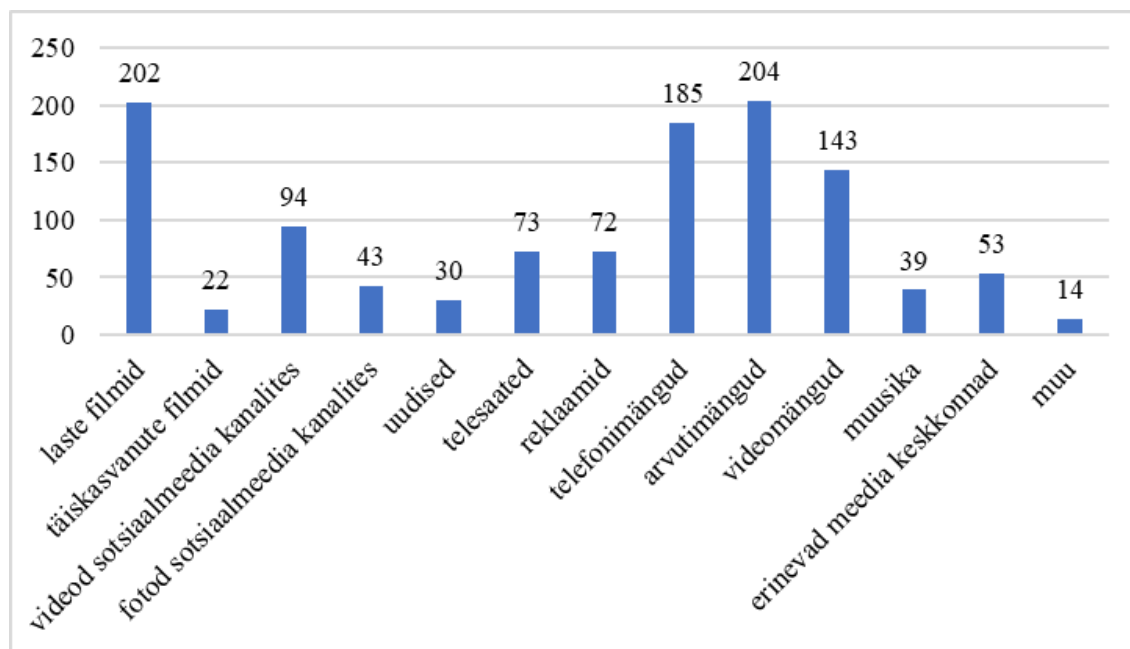
Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said loetelust anda üheteistkümnele punktile hinnangu, *milliseid objekte, esemeid ja nähtusi esineb laste joonistustes*, punktiskaalal 1–5ni, kus 1 tähendas mitte kunagi ning 5 tähendas alati (vt joonis 13). Laste joonistustes esineb sageli maja, kodu (167 vastanut), lilli (158 vastanut), loodusnähtuseid (134 vastanut), lemmikloomi (156 vastanut) ja autosid (113 vastanut). Mõnikord erinevaid hooneid, näiteks lasteaeda (117 vastanut) ning puid ja põõsaid (121 vastanut). Harva esineb metsloomi (145 vastanut), bussi, trammi, trolli ja rongi (146 vastanut), veesõidukeid (145 vastanut) ning lennumasinaid (144 vastanut).

Joonis 13. Uuringus osalenud õpetajate hinnangud laste joonistustes kujutatu kohta.

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad pidid loetelust valima, *mis annavad lastele joonistamiseks impuls*i ning lisaks oli võimalus panna kirja teisi variante, mida loetelus polnud (vt joonis 14). Vastanute arvates annavad kõige enam joonistamiseks impuls arvu- ja mängumängud (204 vastanut), laste filmid (202 vastanut), telefonimängud (185 vastanut) ja videomängud (143

vastanut). Muude variantidena pakuti multifilmitegelasi, koomikseid, raamatute ja muinasjuttude kangelasi, sünnipäevapidusi, kingitusi, teatrietendusi, kunstinäituseid, muuseume, linnaruumi arhitektuuri ja pargialasid, loodus- ja teadusfilme ja lapsele aktuaalseid huvipakkuvaid teemasid.

Joonis 14. Uuringus osalenud õpetajate hinnangud, mis annavad lastele joonistamiseks impulsid.

Järgmise küsimuse puhul tuli õpetajatel nimetada, kuidas sidevahendid ja nende sisu on mõjutanud laste joonistusi (vt lisa 2 ja lisa 3). Lasteaiaõpetajate avatud küsimuse vastuste põhjal selgus, et lapsed joonistavad sidevahendeid (arvuti, tahvelarvuti, televiisor, nutitelefon), sidevahenditest nähtud tegelasi ning selle vahendatud sisust tulnud informatsiooni. Õpetajad leidsid ka, et sidevahendid on laste joonistusi mõjutanud nii positiivselt kui ka negatiivselt ning muutnud nii inimeste ja loomade välimust. Näiteks kirjutasid õpetajad:

Lapsed joonistavad aeg-ajalt täiskasvanu kätte mobiiltelefoni, tuppa arvuti. (Õ11)

Joonistatakse sageli arvutimängude tegelasi, keda on minul endal keeruline nimetada, kuid laps teab täpselt, mis on nimi ja mida teeb. Sageli on tegelased agressiivse käitumisega, jõulised ja hirmuäratava välimusega. (Õ36)

Uudiste sisu seoses sõjaga on mõjutanud laste omavaheliste vestluste teemasid ja seda kajastatakse ka kunstitöodes. (Õ8)

Sõjateemalised joonistused, sünged värvid ja kujutatud katkiseid inimesi/hooneid. (Õ20)

Mõnda last on erinevate sidevahendite kasutamine arendanud, ta julgeb ennast väljendada ja olla loov. Samuti võib öelda, et mõne lapse loovust on erinevate sidevahendite pidev kasutamine pärssinud. (Õ67)

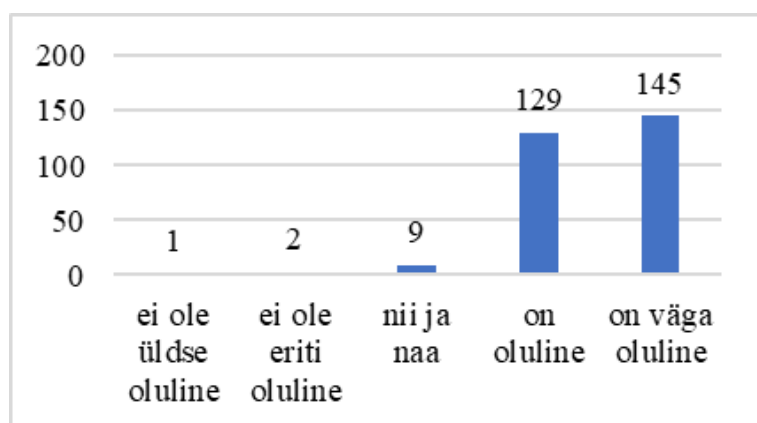
Arvutimängu mängitakse lasteaias läbi joonistamise (arvutimängu ju pole, seega joonistatakse ise). (Õ148)

Lapsed ei oska, ei taha enam joonistada. (Õ102)

Muutunud on vormid, näiteks inimesed on kandiliste peadega ja kehadega. (Õ35)

6.2.3 Kuivõrd lasteaiaõpetajad arvestavad laste joonistustest tulnud informatsiooniga?

Kolmandale uurimisküsimusele otsiti vastust viie küsimusega. Uuringus osalenud õpetajatel tuli hinnata *laste joonistuste jälgimise olulisust* punktiskaalal 1–5ni, kus 1 tähendas, et ei ole üldse oluline ning 5 tähendas, et on väga oluline (vt joonis 15). Üle poole lasteaiaõpetajate pidasid laste joonistuste jälgimist väga oluliseks (50,7%) ning 129 vastanut oluliseks (45,1%). Põhjendustest selgus, et lasteaiaõpetajate arvates on laste joonistusi huvitav ja oluline jälgida ning joonistamise kaudu väljendab laps oma tundeid ja mõtteid paremini kui kõne kaudu. Lisaks õpetajad väljendasid, et neil puudub vastav kvalifikatsioon, et laste joonistusi selliselt analüüsida.

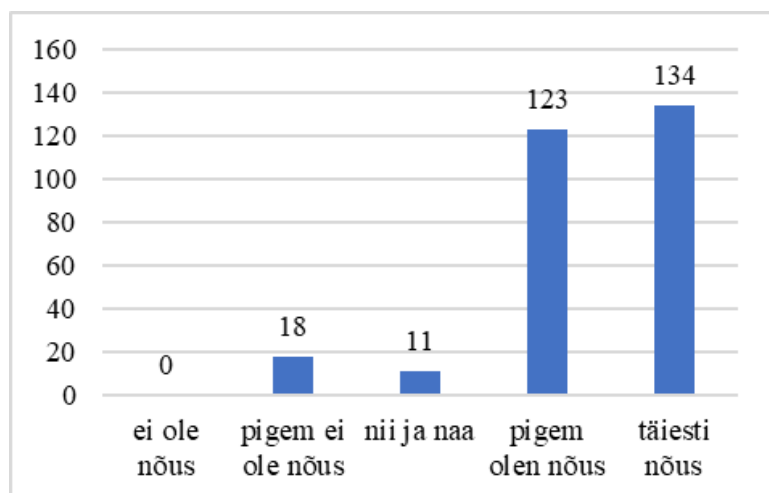
Joonis 15. Uuringus osalenud õpetajate hinnangud laste joonistuste jälgimisele.

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said väitele *laste joonistused on nagu jäämägi, mille väike pealmine osa on meile nähtav ainult valmis joonistusena paberil, aga suurem osa on "paberi taga" ning nähtamatu osa mõistmiseks peame uurima, kuidas lapsed joonistavad* hinnangu anda punktiskaalal 1–5ni, kus 1 tähendas ei ole nõus ning 5 tähendas täiesti nõus (vt joonis 16). Vastajatest ei olnud nõus või pigem ei olnud nõus 18 lasteaiaõpetajat (6,3%). Nii ja naa vastas 11 lasteaiaõpetajat (3,8%). Vastajatest olid pigem nõus või täiesti nõus 257 lasteaiaõpetajat (89,9%). Põhjendustest selgus, et lasteaiaõpetajate arvates on joonistused üks osa eneseväljendusest ja joonistuste kaudu näeb tõelisi emotsioone ja probleeme. Õpetajad arvasid ka, et ei tule jälgida kuidas joonistatakse, vaid mida lapsed joonistavad ja pildi kohta räägivad.

Minu meelest pole niivõrd oluline mitte see, kuidas lapsed joonistavad (st mida laps kõige enne kujutas, mida suuremana, mida väiksemana jms, sest sellel võivad ollad mingid väga loogilised selgitused, näiteks ruumi polnud rohkem, paber oli väike vms), vaid hoopis see, mida laps ise oma pildi kohta räägib ja kuidas põhjendab. (Õ2)

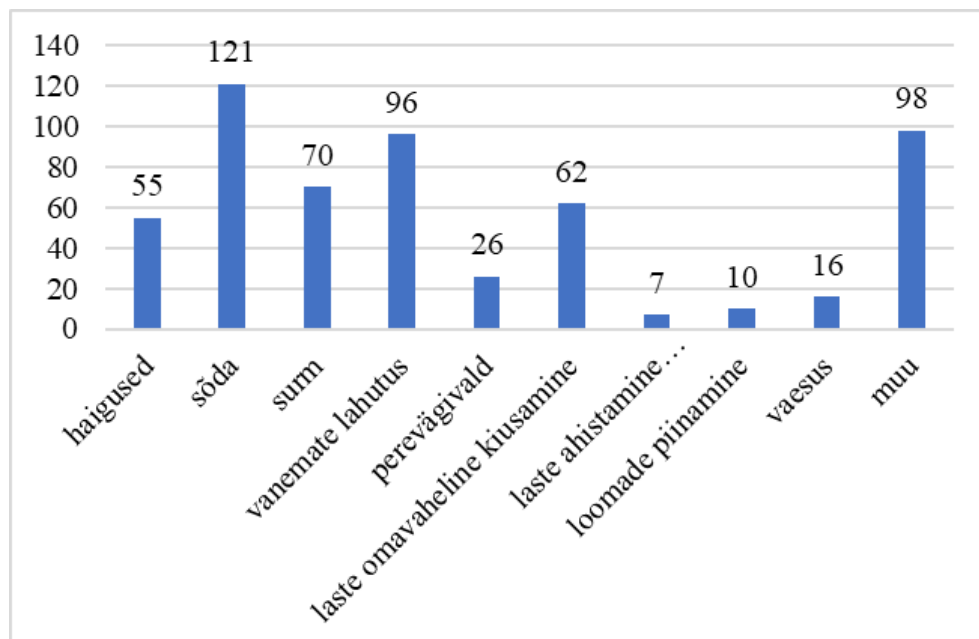
Laste joonistuste kaudu näete tõelisi emotsioone ja tuvastate probleeme. (Õ4)

Laste joonistused võivad peegeldada selgelt emotsionaalseid/sotsiaalseid murekohti, kuid samas võivad nad olla ka (lapse mõistes) väga konkreetsed ja ilma tagamõtteta rõõmsad pildid. Teatav analüüs piltide juures (sh lapsega koos) on siiski küllaltki oluline. (Õ12)

Joonis 16. Uuringus osalenud lasteaiaõpetajate hinnangud laste joonistamise uurimise kohta.

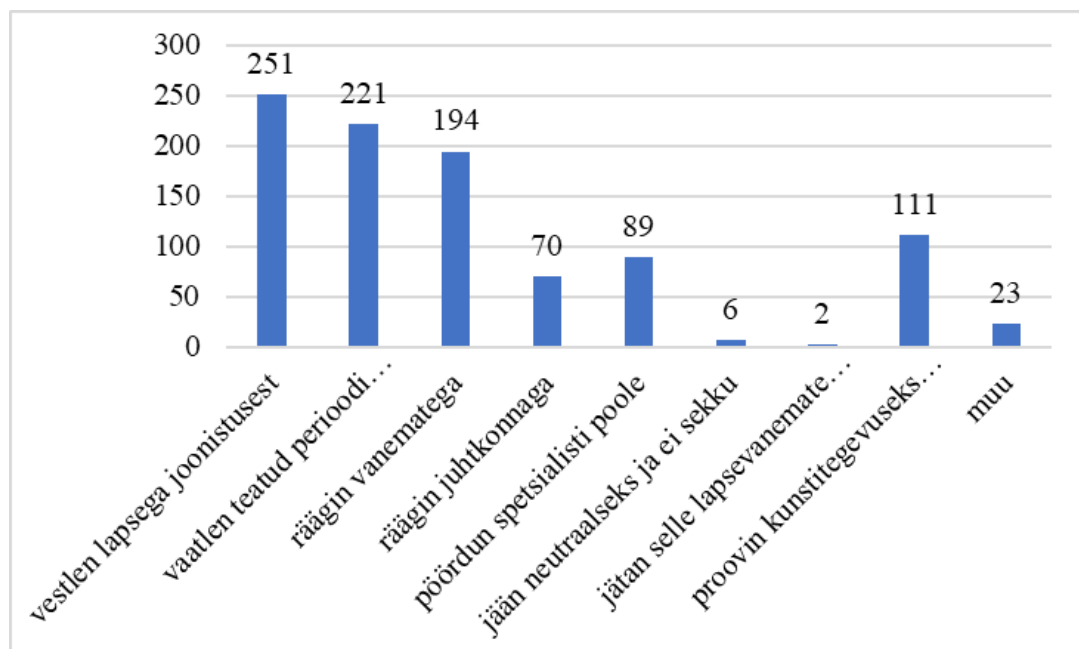
Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said loetelust valida, *mida nad on täheldanud laste joonistustes* ning lisaks oli võimalus panna kirja teisi variante, mida loetelus polnud (vt joonis 17). Lasteaiaõpetajad on kõige rohkem täheldanud laste joonistustes sõda (42,3%), vanemate lahutust (33,6%) ja surma (24,5%). Muude variantidena pakuti läheduse puudumist, vanemate eemalolekut, muudatusi perekonnas, peresuhteid, mille keskel laps on (tülid, elukaaslase vahetus), vägivalda, õnnetusi, tulekahjusid, haiget saamisi, kurbust, muresid, ärevusi, hirme, tundeid, emotsioone, tujusid, verd, vägivaldseid multifilme, arvuti- ja telefonimänge ning hirmu tekitavaid tegelasi, koletisi, globaalseid õnnetusi, kosmost, tulnukaid ja intiimseid tegevusi.

Joonis 17. Uuringus osalenud õpetajate täheldused laste joonistustes.

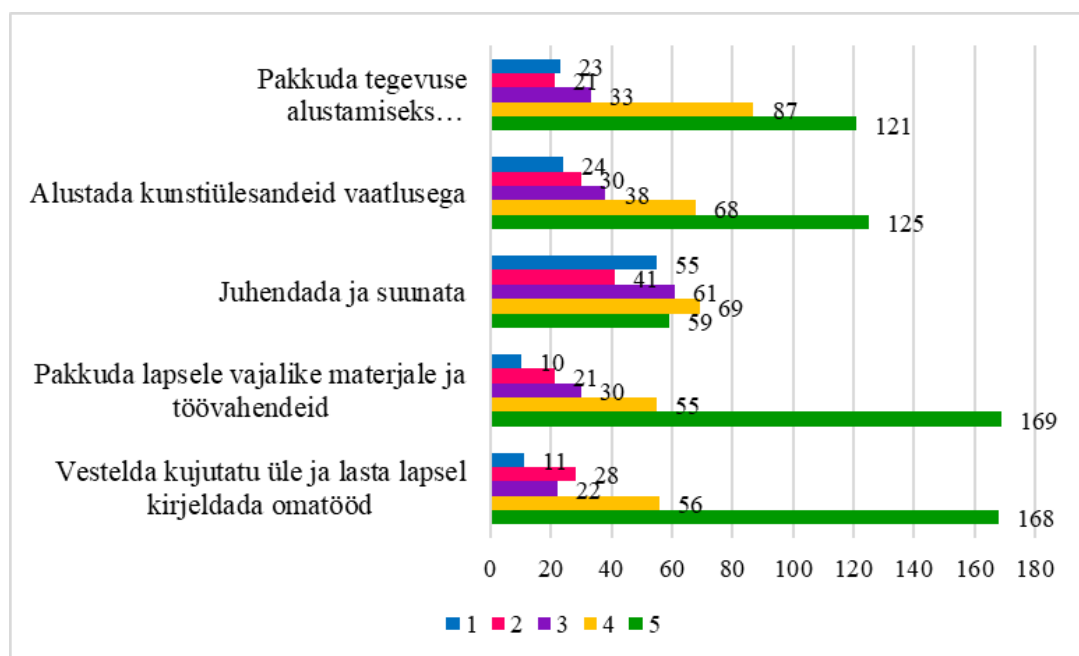
Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad said loetelust valida, *mida nad teevad, kui nad märkavad laste joonistuses pahaendelisi märke* ning lisaks oli neil võimalus panna kirja teisi variante, mida loetelus polnud (vt joonis 18). Lasteaiaõpetajad vestlevad lapsega joonistusest (87,8%), vaatlevad teatud perioodi jooksul last (77,3%) ja räägivad vanematega (67,8%). Muude variantidena pakuti olukorra hindamist, soovitatatakse vanematel jälgida hoolega meedia sisu, mida nende lapsed kodus vaatavad, lastakse lapsel oma joonistusest rääkida, et seda paremini mõista,

paarilisega vestlemist, annavad lapsele mõista, et ka negatiivsed tunded on aktsepteeritud ja pole vaja enda tundeid peitu panna. Lisaks õpetajad kirjutasid ka, et neil pole pädevust hinnata joonistustel nähtut.

Joonis 18. Uuringus osalenud õpetajate tegevused, kui nad märkavad laste joonistustes pahaendelisi märke.

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad pidid küsimuse *mida järgnevast loetelust saab lasteaiaõpetaja lapse joonistamisoskuse arendamiseks teha?* loetelus järjestama tähtsuse järjekorras viis vastus (vt joonis 19). Selleks kasutati punktiskaalat, kus 1 tähendas tähtis ning 5 tähendas kõige tähtsam. Lasteaiaõpetajate arvates on joonistamise arendamiseks kõige tähtsam pakkuda lapsele vajalike materjale ja töövahendeid (169 vastajat) ning vestelda kujutatut üle ja lasta lapsel kirjeldada oma tööd (168 vastajat).

Joonis 19. Uuringus osalenud õpetajate hinnangud laste joonistamisoskuse arendamise kohta.

Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti lasteaiaõpetajate arvamused 5-7aastaste laste minapildi, inimeste, peresuhete ja keskkonna kujutamisest joonistuses ning kuidas lasteaiaõpetajad arvestavad laste joonistustest tulnud informatsiooniga. Järgnevalt arutletakse uurimisküsimuste kaupa uurimistulemuste üle, sidudes saadud tulemusi teoreetiliste lähtekohtadega. Seejärel tuuakse välja käesoleva uurimustöö praktiline väärtus ja piirangud ning pakutakse edasisteks uurimissuundadeks soovitusi.

Esimene uurimisküsimus: kuidas väljendub Eesti lasteaiaõpetajate arvates lapse minapildi kujunemine ning inimeste ja keskkonna kujutamine laste joonistustes?

Tulemustest selgus, et uuringus osalenud lasteaiaõpetajad peavad joonistamist kui lapse suhtluskeelt oluliseks ning inimeste ja keskkonna kujutamine väljendab lapse minapildi kujunemist. Kõige enam joonistavad lapsed perekonda, keskkonda ja ennast ning figuuride ja objektide joonistamine täieneb ja muutub sõltuvalt lapse vanusest ja loovusest. Neid seisukohti on väljendanud ka Laak (1991), kes on öelnud, et lapse joonistus on seotud tema enda vanuse, arengu ja kogemustega.

Lasteaiaõpetajad olid nõus, et joonistusoskus on laste üheks tähtsamaks suhtlusvahendiks ning seda on väitnud ka Edwards (2016), Supsakova (2017) ja Viks (2019). Uuringust tulenevalt ei pea lasteaiaõpetajate arvates lapse kunstilist arengut pidevalt suunama, vaid jälgima, et saaks aru, mis last huvitab, et võimaldada mitmekülgset ja inspireerivat keskkonda. See läheb Edwardi (2016), Supsakova (2017) ja Viksi (2019) väitega vastuollu - nemad väitsid, et kunstiline areng vajab pidevat jälgimist ja suunamist. Õpetajad leidsid, et liigsel suunamisel ja arendamisel võib lapse loov mõte hääbuda ja eneseväljendusse tekkida ebakindlus. Vastustest selgus, et lapsed on erinevad, on lapsi, kes vajavad suunamist ja on lapsi, kes üldse ei vaja suunamist ning mõni laps ei armasta üldse joonistada ja siis on raske ka teda joonistama suunata. Sellest võib järeldada, et kui õpetaja julgustab lapsi kunstiga tegelema, siis julgustab ta neid tundma iseennast (Hsu, 2014; Hul, 2019), aga kui lapsele ei meeldi koolieelses eas joonistamine, siis kaob ka huvi kunsti vastu (Supsakova, 2017).

Õpetajad nõustusid allikate (Di Leo, 1983; Hsu, 2014; Edwards, 2016; Vögotski, 2016; Markov, 2017; Tartes-Babkina, 2018) väitega, et joonistamine võimaldab lastel vaadelda ümbritsevat keskkonda ja väljendada enda mõtteid, tundeid, soove ja hirme. Lasteaiaõpetajate arvates väljendavad lapsed joonistamise kaudu oma tundeid ja mõtteid paremini kui kõne kaudu.

Lisaks eelnevale leiti, et lapsed elavad enamasti läbielatud kogemused, tunded, soovid, hirmud välja just mängudes, aga kinnisemad lapsed joonistades. Seda on leidnud ka Juske (2004), Edwards (2016) ja Vögotski (2016), et joonistades jäädvustab laps paberile oma tunded ja kogemused ning kuna laste sõnavara on piiratud, siis nad väljendavad oma mõtteid ja tundeid joonistuste kaudu. Lasteaiaõpetajate vastustest ilmnes, et laps kel on annet, kujutab rõõmuga ja saab tulemust, lapsel kel pole huvi, see protsessi ei naudi ja tulemust ei saa. Seda on leidnud ka DeFauw (2016), kes on öelnud, et joonistamisoskuse arendamise toetamiseks on tähtis, et laps on motiveeritud joonistama ja on sellest huvitatud. Teooriast ilmneb, et kui laps ei suuda ennast lingvistiliselt väljendada, siis ta väljendab ennast visuaalselt, kuid lasteaiaõpetajad pakkusid, et kui laps on käeliselt nõrk, siis väljendab ta enda emotsioone ja tundeid mitte joonistamise meetodeid kasutades. Kuna joonistamise käigus areneb lapsel silma ja käe koostöö (Juske 2004; Di Leo, 2012; Hul, 2019; Kosheleva, 2019; Peenmotoorika, s.a.), siis peaksid lapsed rohkem joonistama. Saab väita, et laps, kes muidu ei pruugi teistega suhelda, võib oma joonistatud pildiga väga palju öelda (Edwards, 2016).

Väitega, et ühesugusel arengutasemel olevad lapsed kalduvad kasutama ühesuguseid lahendusi (Freeman, 1980, viidatud Laak, 1991 j), jagunesid arvamused pooleks. Põhjendustest selgus, et lasteaiaõpetajate arvates oleneb joonistamisel lahenduste kasutamine lapse loovusest, sest mõned lapsed on avatud julgemalt katsetama uusi võimalusi. Samuti leiti, et lähestiku tegutsevad lapsed matkivad üksteise töid ja sellisel juhul võivad lahendused olla ka ühesugused. Põhjenduste põhjal saab järeldada, et osad lapsed joonistavad seda, mida nad teavad, aga osad lapsed seda, mida näevad (Arnheim, 1974, viidatud Laak, 1991 j). Sellepärast joonistavad lapsed tihti liigseid detaile, mida nad tegelikult ei näe, ja vastupidi, jätavad vahele paljut, mida kahtlemata näevad, aga peavad kujutatava asja suhtes mitteoluliseks (Vögotski, 2016).

Õpetajate vastustest ilmnes, et kõige enam joonistavad lapsed pereliikmeid, keskkonda ja ennast. See võib tuleneda sellest, et lapse lähim ja intiimsem sotsiaalne keskkond on tema perekond (Juske, 2004). Perekonna joonistusest võib näha, millisel positsioonil tunneb ennast laps nende inimestega, kes mängivad tema elus tähtsat rolli (Einon, 2003; Di Leo, 2012). Koolieelses eas lapse lemmik kujutamiseobjekt on ta ise (Di Leo, 1983) või üleüldiselt inimesed (Vögotski, 2016). Seda on leidnud ka Di Leo (1983, 2012), Juske (2004) ja Edwards (2016), kes väitsid, et lapsed joonistavad seda, mis on neile oluline - inimkuju. Inimkuju on lapsepõlvejoonistustes alati pildi keskseks motiiviks, millele võivad olla lisatud majad, lilled,

puud, põõsad, loodusnähtused, lemmikloomad, loomad, erinevad masinad (Einon, 2003; Di Leo, 2012; Hsu, 2014), transport ja riigi sümbolid (Supsakova, 2017) - keskkond (vt lisa 4, joonis 20).

Lapse esimene äratuntav joonistus tavaliselt on inimkuju (Laak, 1992; Vahter, 2008; Di Leo, 2012; Supsakova, 2017) ehk peajalgne (Laak, 1991) ehk pea külge on lisatud jäsemed, kuid keha puudub (Laak, 1991; Juske, 2004). Viieaastaste laste joonistustes võivad veel puududa inimfiguuridel käed, see on selles vanuses normaalne (Di Leo, 2012) (vt lisa 4, joonis 21) ning lapsed kujutavad tihti enda joonistustes hiigelsuurt pead, mis on kehast suurem (Di Leo, 2012) ja vanuse kasvades ei hakka lapsed joonistama väiksemat pead, hoopis kere “kasvab pikemaks” (Laak, 1991). See võib tuleneda sellest, et lapsed joonistavad inimest ülalt alla, järjestuses pea - kere - jalad, aga tagasipöördumist ei tehta, et käsi joonistada ning need jäävadki sageli joonistamata (Laak, 1991). Juske (2004) ja Di Leo (2012) leidsid, et 5-6aastased lapsed hakkavad detailide ja kehaosade joonistamisele teadlikult rõhku pöörama ehk nende joonistustes alguses eristuvad selgelt pea ja keha, siis tulevad käed-jalad, need asetuvad õigetesse kohtadesse ning hiljem lisanduvad juba sõrmed, juuksed ja teised detailid. Uuringu tulemuste põhjal saab väita, et lapsed joonistavad enda või pereliikmete kehaosi figuuriks kokku kõige esimesena pea, teisena keha ja kolmandana või neljandana käed, kolmandana või neljandana jalad, viiendana sõrmed ning kuuendana varbad.

Nägu on see kehaosa, mis väljendab laste joonistustes emotsioone (Edwards, 2016). Di Leo (1983, 2012) ja Einon (2003) on leidnud, et lapsed lisavad figuuridele iseloomulikke tunnuseid, näiteks silmad, nina, suu, kõrvad ja juuksed. Uurimuse tulemusena selgus, et lapsed joonistavad pea detailidest kõige esimesena silmad, teisena suu, kolmandana nina, neljandana juuksed, viiendana kõrvad ning kuuendana kulmud.

Teine uurimisküsimus: mil viisil lasteaiaõpetajate arvates kajastuvad 5-7aastaste laste joonistustes peresuhted ja välise keskkonna mõjud? Tulemustest selgus, et laste joonistused kajastavad peresuhteid, väliskeskkond ja meedia mõjutavad lapse minapildi kujunemist ja erinevatest sidevahenditest saadud impulss kajastub nii peresuhete kui keskkonna kujutamises.

Väitega, et laste joonistused perekonnast on väärtuslikud ja kõnekad materjalid, mis peegeldavad lapse vaatevinklist perekonnaliikmete vahelisi suhteid (Di Leo, 2012; Tartes-Babkina, 2018), näitavad, kuidas laps ennast perekonnas tunneb, milline on tema roll, millised on suhted ema-isa ja õdede-vendade vahel (Juske, 2004; Children's artistic development, 2015), oli

enamus õpetajad nõus. Põhjendustest selgus, et lasteaiaõpetajate arvates annavad perekonna joonistused informatsiooni peresuhetest, aga et suhetest täieliku pilti saada, peaks laste joonistamist ja joonistusi pikema aja jooksul jälgima ning kuulama laste selgitusi. Sellest saab järeldada, et vabajoonistustes, kus laps joonistab enda initsiatiivil või täiskasvanu palvel (Laak, 1991), näitab, kas ja kuidas laps näeb ennast osana perekonnast ning kes on tema elus kõige tähtsamad (Di Leo, 2012; Edwards, 2016; Carmela et al., 2019).

Õpetajad leidsid, et lapsed paigutavad perepildile figuure erinevas järjestuses ning sageli joonistatakse ka koduloomad (vt lisa 4, joonis 22). Ka Juske (2004), Di Leo (2012) ja Edwards (2016) on leidnud, et lapsed joonistavad sageli perepildile kassi ja koera. Lasteaiaõpetajate põhjendustest selgus, et mõnikord paigutavad lapsed ennast rivi lõppu kui joonistusel on kujutatud pereliikmed pikkuse või vanuselises järjekorras ja figuuride suurused sõltuvad sellest, kui palju on paberil ruumi ning seda on väitnud ka Laak (1991), Juske (2004), Di Leo (2012) ja Edwards (2016). Esimene inimene on kõige suurem, sest ruumi on palju ja viimane ruumi puuduse tõttu võib olla väga väike (Juske, 2004; Vahter, 2008) või üldse välja jäetud (Laak, 1991; Juske, 2004; Di Leo, 2012; Edwards, 2016).

Õpetajate arvates poolehoidu sarnase rõivastusega ei tule tihti ette, tavaliselt mainivad lapsed pereliikmete lemmikriideid või kujutavad joonistustes neid riideid, millega pereliikmed enamuse ajast riides käivad. See on vastuolus Di Leoga (2012), kes on väitnud, et lapse poolehoiule teise pereliikme suhtes viitab sarnane rõivastus.

Õpetajad olid väitega, et lapsed joonistavad pereliikmed otsevaates üksteise kõrvale ritta seatuna (Di Leo, 2012; Carmela et al., 2019) nõus (vt lisa 4, joonis 23). Lasteaiaõpetajate vastustest ilmnes, et lapsed unustavad tihti iseennast perepildile joonistada. See võib tuleneda sellest, et laps on noorim perekonnaliige, paberile ruumi ei jagunud või tunneb laps end vähem tähtsa perekonnaliikmena ja jätab ennast joonistamata (Laak, 1991; Juske, 2004; Di Leo, 2012; Edwards, 2016). Õpetajad olid märganud, et lapsed joonistavad end isa ja ema vahele, lõppu pigem mitte. Tavaliselt joonistavad lapsed pereliikmed otsevaates, ühes või kahes reas teineteise kõrvale ritta seatuna (Di Leo, 2012; Carmela et al., 2019) ehk nad kasutavad ritta paigutatud kompositsiooni (Di Leo, 1983; Laak, 1991; Juske, 2004) ning pigem joonistavad ennast alati pildi keskele ja teised pereliikmed enda ümber (Edwards, 2016). Perekonna joonistamisel esineb hierarhilises järjestuses isa, ema ja kahanevas järjekorras lapsed - vanemast lapsest nooremani (Edwards, 2016).

Uurimuse tulemusena selgus, et kui paluda inimest joonistada, siis lapsed joonistavad nii endaga samast soost kui ka vastassoost inimese. Õpetajate arvates ei ole määravaks inimese sugu, vaid lapse vanus ja suhe inimesega, mida lähedasem suhe ja sügavam lapse kiindumus, seda enam laps seda inimest joonistab. See läheb vastuollu Di Leoga, kes väitis, et vastassoo kujutamise eelistamine võib viidata segadusele soorollides (Di Leo, 2012). Oli ka pakutud, et lapsed joonistavad ühesuguseid inimesi ning pärast räägivad, kes on kes.

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad nõustusid allikate (Di Leo, 1983; Juske, 2004) väitega, et lapsed kasutavad joonistades iseennast, ema-isa, õde-venda või üldse meest või naist stereotüüpe ehk konventsionaalseid tähistusi. Põhjendustest selgus, et lasteaiaõpetajad on märganud Arnheimile (1974) sarnaselt, et lapsed joonistavad seda, mida nad näevad ehk lapsed märkavad ja joonistavad palju tegelikke detaile. Õpetajad on märganud, et kleidid on pigem sitsisatsilised kui kolmnurksed. See läheb Di Leo (1983) ja Juske (2004) seisukohtadega vastuollu. Pakuti ka, et stereotüübid meediast (näiteks arvutimängud) muudavad neid stereotüüpe.

Di Leo (2012) väitis, et lapsed joonistavad lemmikloomi, maju, lilli, puid, põõsaid, päikest ja pilvi. Õpetajate arvates laste joonistustes esineb sageli maja, kodu, lilli, loodusnähtuseid, lemmikloomi ja autosid. Mõnikord erinevaid hooneid, näiteks lasteaeda ning puid ja põõsaid. Harva esineb metsloomi, bussi, trammi, trolli ja rongi, veesõidukeid ning lennumasinaid. Sellest võib järeldada, et lapsed joonistavad seda, mida nad enda ümber oluliseks peavad ja mida näevad. Linnastumise tingimustes ei ole metsloomad ja loodus lastele enam nii vahetu keskkond kui varem.

Tänapäeval saavad lapsed sidevahenditest vaadata nii laste kui ka täiskasvanute filme, telesaateid, uudiseid, reklaame, fotosid ja videoid sotsiaalmeedia kanalites, mängida erinevad telefoni-, arvuti- ja videomänge ning külastada erinevad meedia keskkondi ja kuulata muusikat (Vinter, 2013; Kommer, 2014). Uuringus osalenud lasteaiaõpetajate arvates annavad kõige enam joonistamiseks impulsi arvutimängud, laste filmid, telefonimängud ja videomängud.

Lasteaiaõpetajad on märganud Kommerile (2014) ja Vinterile (2013) sarnaselt, et sidevahendid ja nende sisu on mõjutanud laste joonistusi, näiteks lapsed joonistavad sidevahendeid - arvuti, tahvelarvuti, televiisor, nutitelefon, sidevahenditest nähtud tegelasi ning selle vahendatud sisust tulnud informatsiooni. Põhjendustest selgus, et sidevahendid on laste joonistusi mõjutanud nii positiivselt kui ka negatiivselt ning muutnud nii inimeste ja loomade välimust, näiteks loomad ja inimesed on muutunud kandilistemaks. Seda on leidnud ka Vinter

(2013), kes on öelnud, et sidevahendite kasutamisel on lastel eeskujuks vanemad, õed-vennad, lasteaiaõpetajad ja eakaaslased, vahendatud sisust leiavad lapsed endale eeskujusid, kelle moodi tahetakse olla ning ekraanimeediast tulev sisu võib olla kahjulik või kasulik ja arendav - see kõik sõltub sellest, mida laps vaatab. Sellest võib järeldada, et tänapäeva ühiskonnas on lapsed igapäevaselt ümbritsetud paljudest sidevahenditest ning selle vahendatud sisust (Kommer, 2014). Lapsed saavad joonistamiseks impulsi nendest sidevahenditest, mis on neile hästi kättesaadavad ning laste joonistused muutuvad sidevahendites nähtu sarnasteks.

Kolmas uurimisküsimus: kuivõrd lasteaiaõpetajad arvestavad laste joonistustest tulnud informatsiooniga? Tulemustest selgus, et peaaegu kõik uuringus osalenud lasteaiaõpetajad peavad laste joonistuste jälgimist oluliseks või väga oluliseks, jälgivad laste joonistusi ja arvestavad laste joonistustest tulnud informatsiooniga. Lasteaiaõpetajate arvates on laste joonistamist ja joonistusi huvitav ja oluline jälgida. Õpetajad põhjendasid oma arvamust Oll (2009), Hsu (2014), Edwards (2016) ja Tartes-Babkina (2018) sarnaselt, et joonistamise kaudu väljendab laps oma tundeid ja mõtteid paremini kui kõne kaudu.

Õpetajad nõustusid Goodnow väitega, et laste joonistused on nagu jäämägi, mille väike pealmine osa on meile nähtav ainult valmis joonistused paberil, aga suurem osa on “paberi taga” ning nähtamatu osa mõistmiseks peame uurima, kuidas laps joonistab (Goodnow, 1977, viidatud Laak, 1991 j). Õpetajate põhjendustest selgus, et joonistused on üks osa eneseväljendusest ja joonistuste kaudu näeb tõelisi emotsioone ja probleeme ning ka Papandreou (2014) on öelnud, et joonistamine on üks laste esimesi eneseväljendusvahendeid. Di Leo (2012) ja Hsu (2014) on ka leidnud, et laste joonistused inimestest väljendavad alateadlikult nende emotsioone ja tundeid. Õpetajad arvasid, et ei tule jälgida kuidas joonistatakse, vaid mida lapsed joonistavad ja pildi kohta räägivad. Ka Riiklikus õppekavas haarab kunstiõpetus enda alla vestlused kunstist (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008; Oll, 2009; Vaas 2022) ning vestlused kunstist on laste arengule väga tähtsad, sest Dewey väidab, lapsed ei õpi kogemustest, vaid kogemuste üle mõtisklemisest (Dewey, 2005).

Lasteaiaõpetajad olid laste joonistustes kõige rohkem täheldanud sõda, vanemate lahutust ja surma. Kuna me elame ühiskonnas, kus on kiire elutempo, lahutused, lõhkised perekonnad ja massimeedia tugev pealetung loomulikule keskkonnale, siis saab väita, et kõik need kaasaegse situatsiooni tegurid mõjutavad psühholoogilisest seisukohast perekondi ja traumeerivad lapsi. Lapsed näevad meediast pilte, videoid ja kuulevad sõja kohta käivat infot ning joonistavad seda.

Seda on leidnud ka Di Leo ja Kommer, kes on öelnud lapsed joonistavad pilte endast, perekonnast, peresuhetest, lemmikloomadest, vaesusest, haigustest (Di Leo, 1983, 2012) ning ekraanimeediast tulnud informatsioonist ja keskkonnast (Kommer, 2014).

Kui lasteaiaõpetajad märkavad lapse joonistuses pahaendelisi märke, siis nad vestlevad lapsega joonistusest, vaatlevad teatud perioodi jooksul last ja räägivad vanematega. Õpetajad arvasid Tartes-Babkina (2018) sarnaselt, et tõlgendusi ei tohiks ühe või kahe joonistuse põhjal teha, vaid pikema perioodi jooksul last ja lapse joonistusi jälgima ning kuulama, mida laps joonistuse kohta räägib. On leitud, et esimesena joonistatud elemendid on paberil eelisolukorras, sest alguses oli nende joonistamiseks ruumi terve paberileht, aga järgnevate osade joonistamisel tuleb lapsel arvestada sellega, mis on juba joonistatud ja kui palju see ruumi võttis (Laak, 1991; Edwards, 2016; Vaas 2022) - seega kui lapse perepildilt puudub pereliige, siis tuleks lapse käest küsida, kas tal sai ruum paberil otsa või ei soovinud pereliiget joonistada.

Õpetaja peamiseks ülesanneteks on laste loomingut jälgida, pakkuda kunstitegevuseks mitmekülgseid võimalusi toetamaks lapsi kunstilises arengus (Vahter, 2008, 2017; Vaas 2022) ja valima sobilikud töövahendid (Oll, 2009; Kosheleva, 2019). Lasteaiaõpetajate arvates on joonistamise arendamiseks kõige tähtsam pakkuda lastele vajalike materjale ja töövahendeid ning vestelda kujutatu üle ja lasta lastel kirjeldada oma tööd. Kuna lapsed viibivad lasteaias suurema osa oma päevast ja väljendavad end pigem joonistades kui kirjutades (Juske, 2004), siis on laste kirjeldused kujutatu üle ehk õpetaja ja laste vahelised vestlused kunstitöödest laste arengule väga tähtsad (Dewey, 2005).

Käesoleva töö praktiline väärtus seisneb selles, et Eestis pole viimastel aastatel uuritud, kuidas laste joonistused kajastavad peresuhteid, väliskeskkonda ja meedia mõjusid lapse minapildi kujunemisel. Bakalaureusetööst saavad lasteaiaõpetajad teavet, kuidas arvestada laste joonistustest tulnud informatsiooniga toetamaks laste arengut.

Bakalaureusetöö üheks piiranguks oli see, et saadetud e-mailid ei jõudnud kõikidesse Eestis tegutsevatesse lasteaedadesse kohale, vaid tulid tagasi teatega, et kirju ei ole võimalik meili aadressidele saata. Teise piiranguna võib välja tuua etteantud mahus püsimumuse. Andmete kogumisel oleks alternatiiviks olnud intervjuude läbiviimine, lisaks küsimustikule intervjuude läbiviimine või laste joonistamise jälgimine, mis oleks võimaldanud veelgi mitmekesisemat andmestikku. Intervjuu oleks võimaldanud täpsustada lasteaiaõpetajate antud vastuseid. Võttes

Õpetajate arvamused minapildi, inimeste, peresuhete ja keskkonna kujutamisest joonistuses 36

arvesse töö mahukust ja kuna küsimustikuga kogutud tulemusi jäi välja, ei olnud see käesolevas bakalaureusetöös otstarbekas ning annab võimaluse jätku-uuringuks.

Tänuõnad

Soovin tänada enda bakalaureusetöö juhendajat Ave Avalot suunamise ja igakülgse juhendamise eest. Tänan kõiki, kes jagasid minu küsimustikku, et see jõuaks lasteaiaõpetajateni ning kõiki küsimustiku vastajaid, kes panustasid käesoleva bakalaureusetöö valmimisse, tänu kellele antud uurimus sai töökal ajahetkel valmida. Lisaks soovin tänada Karmen Kalki, kes andis töö valmimise käigus nõu ja abi.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Raina Kinsigo

/allkirjastatud digitaalselt/

23.05.2023

Kasutatud kirjandus

- Arnheim, R. (1974). *Искусство и визуальное восприятие*. Прогресс.
- Beilmann, M. (2020). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Küsitlusuuringud. Tartu Ülikool. <https://samm.ut.ee/k%C3%BCsitlusuuringud>
- Children's artistic development* (2015).
<https://briandangarted.files.wordpress.com/2016/11/hurwitz-and-day-chapter-3-artistic-development.pdf>
- Colbert, C. B. (1995). *Developmentally appropriate practice in early art education*, 7, 35-40.
- Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. SAGE.
- DeFauw, D.L. (2016). Drawing children into reading: a qualitative case study of a preschool drawing curriculum. *Early child development and care*, 186(4), 624–641.
- Dewey, J. (2005). *Art as Experience*. Berkley Publishing Group.
- Di Leo, J. H. (1983). *Interpreting children's drawings*. Brunner-Routledge.
- Di Leo, J. H. (2012). *Laste joonistused diagnostilise abivahendina*. Ersen.
- Edwards, B. (2016). *Analysis and interpretation of children's drawings*.
https://premisrecerca.uvic.cat/sites/default/files/webform/tr_finished_finished_finished_finished_uvic.pdf
- Einon, D. (2003). *Loov laps. Märgake ja arendage oma lapse sünnipäraseid andeid*. Varrak.
- Freeman, N. H. (1980). *Strategies of Representation in Young Children: Analysis of Spatial Skills and Drawing Processes*. Academic Press.
- Galloway, A. (2005). Non-Probability Sampling. *Encyclopedia of Social Measurement*, 859-864.
- Goodnow, J. (1977). *Children's Drawing*. Open Book.
- Hul, J. V. (2019). *The Artful Parent: Simple Ways to Fill Your Family's Life with Art and Creativity*. Shambhala Publications.
- Hsu, Y. H. (2014). Analyzing Children's Drawings.
<https://www.semanticscholar.org/paper/Analyzing-Children-%E2%80%99-s-Drawings-Hsu-Ya-Huei/f36edeec3e6fb78ef58541a010f25af97654433d>
- JASP Team. (2023). JASP (Version 0.17.2)[Computer software]. <https://jasp-stats.org/>
- Juske, A. (2004). *Joonistav laps. Onto- ja fülogeneetilised paralleelid*. Eesti Kunstiakadeemia.
- Jürimäe, M. & Treier, J. (2008). *Õppekavad ja lasteaed*, lk 68-86, 202. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Karvonen, P. (2007). *Liikumisrõõm*. Ilo Print.

Kellogg, R. (1970). *Analyzing Children's Art*. Mayfield.

Kommer, L. (2014). *Ekraanimeedia roll 6-7aastaste laste peresuhetele*. Publitseerimata lõputöö. Tallinna Ülikool.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). *Riigi Teataja I 2008*, 23, 152.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>

Kosheleva, E. M. (2019). *Fine art activity in english classes for preschoolers. Functional aspects of intercultural communication*.

<https://scholar.archive.org/work/x3ddk3tgafas3kfjaepfscjcoy/access/wayback/http://conferences-ifl.rudn.ru/wp-content/uploads/2020/09/113-123.pdf>

Laak, T. (1991). *Laste joonistused*. Harjumaa Hariduse Arenduskeskus.

Markov, P. (2017). *Laste joonistusoskuse seos ealise arenguga*.

http://akadeemiake.ee/wpcontent/uploads/2017/02/Pille_Markov.pdf

Mayring, P., & Fenzl, T. (s.a.). Qualitative Content Analysis Program.

<https://www.qcamap.org/ui/en/home>

Mento, C., Desiree, M., Diletta, L. T., Silvestri, M. C., & Rizzo, A. (2019). Family drawing and psychological vulnerability in Children's representations of parental divorce. *Cogent Psychology*, 6(1), 1-15. <https://doi.org/10.1080/23311908.2019.1654723>

Oll, T. (2009). Valdkond "Kunst". E. Kulderknup (Toim), *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 74-90). Kirjastus Studium. https://oppekava.ee/wp-content/uploads/2015/07/Oppevaldkonnad_Alusharidus.pdf

Papandreou, M. (2014). Communicating and thinking through drawing activity in early childhood. *Journal of research in childhood education*, 28(1), 85–100.

Peenmootorika (s.a.). <https://www.tlu.ee/opmat/tp/eelharjutused/peenmootorika.html>

Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, & T. Vihalemm (toim). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/valimid>

Sepp, J. (2009). *Füüsiline areng*. <https://jmadisson.wordpress.com/2009/06/27/fuusiline-areng/>

Supsakova, B. (2017). *New signs and symbols in the children's artistic expression in the post-industrial age*. *International E-Journal of Advances in Education*, 7, 6-16. <https://doi.org/10.18768/ijaedu.309744>

Tartes-Babkina, H. (2018). *Kunst abiks lapse ja noore mõistmisel*. Tallinna Raamatutrükikoda.

- Tuulmets, A. (2005). Tunni- ja töökavaga seotud mõisted kunstiõpetuses. *Muusika ja kunsti õpetamisest*. M. Vikat, H. Treier, I. Raudsepp. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Vaas, I. (2022). *Kunstitegevused lasteaias*. Kröösus.
- Vahter, E. (2005). Kunstikasvatus lasteaias. L. Kivi, & H. Sarapuu (Koost), *Laps ja lasteaed* (lk 199–212). AS Atlex.
- Vahter, E. (2017). Kunst. K. Nugin & T. Õun, *Õppe- ja kasvatusetegevus lasteaias* (lk 247-262). Atlex AS.
- Veisson, M., Timoštšuk, I., Ugaste, A., Välk, T., Nugin, K., Tasane, B., Aaremäe, H., Vahter, E., Pullerits, M., Palm, H., Mürsepp, M., Kivi, L., Sarapuu, H., Sikka, H., Õun, T. & Suur, S. (2009). *Lasteaialaps peres*. AS Atlex.
- Viks, G. (2019). *Eesti lasteaiasõpetajate arvamused laste joonistamisoskuse kujunemisest ja 3-7 aastaste laste joonistamisoskusest, joonistamise olulisusest ning erinevatest joonistamise viisidest*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Vinter, K. (2013). *Digitaalse ekraanimeedia tarbimine 5-7-aastaste laste seas ja selle sotsiaalne vahendamine Eestis. Pedagoogiline vaatekoht*. Publitseerimata doktoritöö. Tallinna Ülikool. https://sisu.ut.ee/sites/default/files/genire/files/k._vinter_dokoritoo_2013.pdf
- Võgotski, L. (2016). *Laste loovus ja kujutlusvõime. Mäng ja selle osa lapse psüühilises arengus*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

Lisad

Lisa 1. Küsimustik

Lugupeetud lasteaiaõpetaja!

Olen Tartu Ülikooli Koolieelse lasteasutuse õpetaja eriala tudeng Raina Kinsigo. Viin bakalaureusetöö raames läbi Eesti koolieelse lasteasutuse õpetajate seas küsitluse. Palun Teil vastata käesolevale küsimustikule, mille eesmärgiks on välja selgitada Eesti lasteaiaõpetajate arvamused 5-7aastaste laste minapildi, inimeste, peresuhete ja keskkonna kujutamisest joonistuses. Küsimustik on anonüümne ning sellele vastamine võtab aega umbes 15–20 minutit. Küsimustiku vastuseid ei seostata vastajate isikuandmete ja töökohtadega. Vastajatele on tagatud konfidentsiaalsus.

Teie vastused on väga olulised. Olen väga tänulik kõigile vastajatele!

Küsimuste korral saab minuga ühendust võtta e-maili teel: raina.kinsigo@ut.ee

Raina Kinsigo

Taustaandmed

1. Teie sugu:
 - Naine
 - Mees
2. Millisesse vahemikku jääb Teie vanus?
 - 20–30aastane
 - 31–40aastane
 - 41–50aastane
 - 51–60aastane
 - 61 või rohkem aastane
3. Mitu aastat Te olete lasteaiaõpetajana töötanud?
 - Alla 1 aasta
 - 1-5aastat
 - 6-10aastat
 - 11-15aastat
 - 16-20aastat
 - 21-25aastat

- 26-30aastat
 - 31 või rohkem aastat
4. Milline on Teie haridustase?
- keskharidus
 - bakalaureus või sellega võrdsustatud haridus
 - magister või sellega võrdsustatud haridus
 - doktor või sellega võrdsustatud haridus
5. Mis maakonnas Te hetkel töötate?
- Harju maakonnas
 - Hiiu maakonnas
 - Ida-Viru maakonnas
 - Järva maakonnas
 - Jõgeva maakonnas
 - Lääne maakonnas
 - Lääne-Viru maakonnas
 - Pärnu maakonnas
 - Põlva maakonnas
 - Rapla maakonnas
 - Saare maakonnas
 - Tartu maakonnas
 - Valga maakonnas
 - Viljandi maakonnas
 - Võru maakonnas

Joonistamisoskuse seos lapse arengu ja minapildi kujunemisega

6. Joonistusoskus on laste üheks tähtsamaks suhtlusvahendiks ning kunstiline areng vajab pidevat jälgimist ja suunamist, et lastel oleks tagatud mitmekülgne areng.

1 – ei ole nõus; 2 – pigem ei ole nõus; 3 – nii ja naa; 4 – pigem olen nõus; 5 – täiesti nõus

Kui vastasite eelmisele väitele “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.

7. Joonistamine võimaldab lastel vaadelda ümbritsevat keskkonda ja väljendada enda mõtteid, tundeid, soove ja hirme.
1 – ei ole nõus; 2 – pigem ei ole nõus; 3 – nii ja naa; 4 – pigem olen nõus; 5 – täiesti nõus
Kui vastasite eelmisele väitele “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.
8. Ühesugusel arengutasemel olevad lapsed kalduvad kasutama ühesuguseid lahendusi.
1 – ei ole nõus; 2 – pigem ei ole nõus; 3 – nii ja naa; 4 – pigem olen nõus; 5 – täiesti nõus
Kui vastasite eelmisele väitele “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.
9. Joonistamise käigus areneb lastel silma ja käe koostöö ning see soodustab laste käelist arengut, mille käigus luuakse seoseid ja arenevad mõtlemine, fantasia ja nägemismälu.
1 – ei ole nõus; 2 – pigem ei ole nõus; 3 – nii ja naa; 4 – pigem olen nõus; 5 – täiesti nõus
Kui vastasite eelmisele väitele “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.

Laste minapildi kujunemine ja täienemine

10. Mida järgnevast loetelust lapsed kõige enam joonistavad? Järjesta tähtsuse järjekorras (1 – lapsed joonistavad kõige vähem; 6 – lapsed joonistavad kõige enam)
- ennast
 - pereliikmeid
 - lemmikloomi
 - peresuhteid (suhted ema-isa ja õdede-vendade vahel)
 - ekraanimeediast (televiisor, arvuti, nutitelefon, tahvelarvuti) tulnud informatsiooni
 - keskkonda (loodus, majad, transpordivahendid)
11. Millises järjestuses hakkavad lapsed kehaosi figuuriks kokku joonistama? Järjesta. (1 – lapsed joonistavad kõige esimesena; 6 – lapsed joonistavad kõige viimasena)
- pea
 - keha

- käed
- jalad
- sõrmed
- varbad

12. Millises järjestuses hakkavad lapsed pea detaile joonistama? Järjesta.

(1 – lapsed joonistavad kõige esimesena; 6 – lapsed joonistavad kõige viimasena)

- silmad
- nina
- suu
- kõrvad
- juuksed
- kulmud

13. Kui paluda lastel inimest joonistada, siis nad joonistavad endaga samast soost inimese.

1 – ei ole nõus; 2 – pigem ei ole nõus; 3 – nii ja naa; 4 – pigem olen nõus; 5 – täiesti nõus

Kui vastasite eelmisele väitele “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.

14. Lapsed kasutavad joonistades iseennast, ema-isa, õde-venda või üldse meest või naist stereotüüpe ehk konventsionaalseid tähistusi. Näiteks naistel on pikad juuksed, seljas kolmnurkne kleit, punasega rõhutatud suu.

1 – ei ole nõus; 2 – pigem ei ole nõus; 3 – nii ja naa; 4 – pigem olen nõus; 5 – täiesti nõus

Kui vastasite eelmisele väitele “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.

Perekonna kujutamine ja peresuhete kajastamine joonistustes

15. Laste joonistused perekonnast on väärtuslikud ja kõnekad materjalid, mis peegeldavad lapse vaatevinklist perekonnaliikmete vahelisi suhteid, näitavad, kuidas laps ennast perekonnas tunneb, milline on tema roll, millised on suhted ema-isa ja õdede-vendade vahel.

1 – ei ole nõus; 2 – pigem ei ole nõus; 3 – nii ja naa; 4 – pigem olen nõus; 5 – täiesti nõus

Kui vastasite eelmisele väitele “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.

16. Kas olete väitega nõus?

1 – ei ole nõus; 2 – pigem ei ole nõus; 3 – nii ja naa; 4 – pigem olen nõus; 5 – täiesti nõus

- 1) Enamik lapsi joonistab perepildile kõik pereliikmed, sageli ka kassi ja koera
- 2) Lapsed väljendavad isiku või pereliikme tähtsust perepildil suuruse ja paigutusega
- 3) Lapse poolehoiule teise pereliikme suhtes viitab sarnane rõivastus
- 4) Lapsed joonistavad pereliikmed otsevaates üksteise kõrvale ritta seatuna
- 5) Tavaliselt ei joonista laps ennast perekonnaliikmete rivi lõppu
- 6) Laps paigutab joonistusel iseenda kõige lemmikuma vanema või õe-venna kõrvale

Kui vastasite eelmisel küsimusel “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.

Väliskeskkonna mõjud 5-7aastaste laste joonistustes

17. Mida järgnevalt loetelust esineb laste joonistustes?

(1 – mitte kunagi ; 2 – harva; 3 – mõnikord; 4 – sageli ; 5 – alati)

- maja, kodu
- majad (erinevad hooned, näiteks lasteaed)
- lilled
- puud ja põõsad
- loodusnähtused (päike, pilved, vihm, vikerkaar, lumi)
- lemmikloomad
- metsloomad
- auto
- buss, tramm, troll, rong
- veesõidukid (laev, paat)
- lennumasinad (helikopter, lennuk)

18. Nimetage objekte ja esemeid mida veel olete märganud laste joonistustes.

19. Tänapäeva ühiskonnas on lapsed igapäevaselt ümbritsetud paljudest sidevahenditest (arvuti, tahvelarvuti, televiisor, nutitelefon, raadio) ning selle vahendatud sisust. Milline järgmine loetelust annab lastele joonistamiseks impulsi?

- laste filmid
- täiskasvanute filmid
- videod sotsiaalmeedia kanalites
- fotod sotsiaalmeedia kanalites
- uudised
- telesaated
- reklaamid
- telefonimängud
- arvutimängud
- videomängud
- muusika
- erinevad meedia keskkonnad
- muu

20. Nimetage, kuidas sidevahendid ja nende sisu on mõjutanud laste joonistusi?

Laste joonistustest tulnud informatsioon

21. Hinnake järgneval skaala 1–5ni, kui oluline on Teie arvates laste joonistusi jälgida.

1 – ei ole üldse oluline; 2 – ei ole eriti oluline; 3 – nii ja naa; 4 – on oluline; 5 – on väga oluline

Kui vastasite eelmisele väitele “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.

22. Laste joonistused on nagu jäämägi, mille väike pealmine osa on meile nähtav ainult valmis joonistusena paberil, aga suurem osa on “paberi taga” ning nähtamatu osa mõistmiseks peame uurima, kuidas lapsed joonistavad.

1 – ei ole nõus; 2 – pigem ei ole nõus; 3 – nii ja naa; 4 – pigem olen nõus; 5 – täiesti nõus

Kui vastasite eelmisele väitele “nii ja naa”, siis palun põhjendage, mis Te sellega mõtlesite.

23. Mida järgnevast loetelust olete täheldanud laste joonistustes?

- haigused
- sõda
- surm
- vanemate lahusus
- perevägivald
- laste omavaheline kiusamine
- laste ahistamine täiskasvanute poolt
- loomade piinamine
- vaesus
- muu

24. Mida õpetajana teete, kui märkate laste joonistuses pahaendelisi märke (haigused, sõda, surm, vanemate lahusus, vägivald, vaesus)?

- vestlen lapsega joonistusest
- vaatlen teatud perioodi jooksul last
- räägin vanematega
- räägin juhtkonnaga
- pöördun spetsialisti poole
- jään neutraalseks ja ei sekku
- jätan selle lapsevanemate lahendada
- proovin kunstitegevuseks positiivseid impulsse anda
- muu

25. Mida järgnevast loetelust saab lasteaiaõpetaja lapse joonistamisoskuse arendamiseks teha? Järjesta tähtsuse järjekorras.

(1 – tähtis; 5 – kõige tähtsam)

- pakkuda tegevuse alustamiseks mitmesuguseid impulsse
- alustada kunstiülesandeid vaatlusega
- juhendada ja suunata
- pakkuda lapsele vajalike materjale ja töövahendeid
- vestelda kujutatut üle ja lasta lapsel kirjeldada oma tööd

26. Kas sooviksite antud uurimuse teema kohta veel midagi lisada/täiendada?

Täna, et aitasite minu bakalaureusetöö uurimust läbi viia!

27. Kui soovite hiljem saada infot uuringu tulemuste kohta, siis jätke siia enda meiliaadress:

Lisa 2. Koodid ja kategooriad

Koodid	Kategooria
Ei ole mõjutanud Ei oska öelda On mõjutanud Liiga keeruline vastata	Sidevahendid ja nende sisu mõjutused laste joonistustes
Arvutimängudest tegelaste joonistamine Telefonimängudest tegelaste joonistamine Multifilmidest tegelaste joonistamine Filmitegelaste joonistamine Videotest nähtu joonistamine Lemmik/tuntud tegelaste joonistamine Lapsed joonistavad seda, mida nad on kuulnud, näinud ja kogunud Lapsed joonistavad sidevahendeid	Sidevahenditest nähtud tegelaste joonistamine Sidevahendite joonistamine
Lapsed joonistavad seda, mis tundub neile huvitav Uudistes kajastunud sõjateema Ühiskonnas ja sotsiaalmeedias aktuaalsed teemad Televiisorist nähtu joonistamine (kaasa arvatud reklaamid)	Sidevahenditest tulnud informatsioon
Arendab loovust Lapsed õpivad läbi sidevahendite joonistama ja saavad inspiratsiooni Kirjutavad joonistuste juurde võõrkeelseid sõnu	Sidevahendite positiivsed mõjud
Vägivald	Sidevahendite negatiivsed mõjud

<p>Agressiivsus</p> <p>Hirmutunne</p> <p>Sünged värvid</p> <p>Loovuse pärssimine</p> <p>Püsivuse puudumine</p> <p>Pliatsihoiu halvenemine</p> <p>Lapsed ei soovi enam joonistada</p> <p>Laps kujutab ennast tegelasena</p> <p>Joonistatakse asju, mida soovitakse endale saada</p> <p>Täiskasvanute eeskuju sidevahendite kasutamisel</p>	
<p>Joonistustes inimeste kujutamine kandilistena</p> <p>Loomade loomuliku välimuse muutumine</p>	<p>Sidevahenditest nähtu põhjal joonistamise muutumine</p>

Lisa 3. Kätsi kontrollitud koodid ja värvidega märgitud kategooriad

KOODID

- 1 Agreesüvisus (4 vastust)
- 2 Hirmutunne (4 vastust)
- 3 Areenimängudest tegelaste joonistamine (68 vastust)
- 4 Lapsed joonistavad seda, mis tundub neile huvitav (7 vastust)
- 5 Multifilmidest tegelaste joonistamine (46 vastust)
- 6 Uudistes kajastunud sõjateema (10 vastust)
- 7 Ei ole mõjutanud (15 vastust)
- 8 Täiskasvanute eeskuju sidevahendite kasutamisel (3 vastust)
- 9 Joonistused on muutunud vägivaldsemaks (15 vastust)
- 10 Ei oska öelda (15 vastust)
- 11 Lapsed joonistavad seda, mida nad on kuulnud, näinud ja kogunud (24 vastust)
- 12 Lapsed joonistavad lemmik/tuntud tegelasi ja mänguasju (34 vastust)
- 13 Sünged värvid (5 vastust)
- 14 Filmitegelaste joonistamine (8 vastust)
- 15 Loovuse pärssimine (10 vastust)
- 16 Telefonimängudest tegelaste joonistamine (31 vastust)
- 17 Kirjutavad joonistuste juurde vöonkeelseid sõnu (1 vastus)
- 18 Arendab loovust (18 vastust)
- 19 Joonistavad sageli enda eeskuju (1 vastus)
- 20 On mõjutanud (18 vastust)
- 21 Inimeste kujutamine kaudilistena (6 vastust)
- 22 Liiga Reeruline küsimus (1 vastus)
- 23 ühiskonnas ja sotsiaalmeedias aktuaalsed teemad (13 vastust)
- 24 Televisioonist nähtu joonistamine (15 vastust)
- 25 Joonistatakse asju, mida soovitakse endale saada (1 vastus)
- 26 Tahetakse näha mängitud mänge (18 vastust)
- 27 Lapsed ei soovi enam joonistada (4 vastust)
- 28 Enda kujutamine tegelasena (3 vastust)
- 29 Päevase pundumine (2 vastust)
- 30 Pliiatsihoiu halvenemine (1 vastus)
- 31 Lapsed joonistavad sidevahendeid (9 vastust)
- 32 Lapsed õpivad läbi sidevahendite joonistama ja saavad (3 vastust)
inspirationi
- 33 Loomade loomuliku välimuse muutumine (1 vastus)
- 34 Videotest nähtu joonistamine (3 vastust)

Lisa 4. Näited laste joonistatud perepiltidest

Joonis 20. Kuueaastase lapse joonistatud perepilt (Kinsigo, 2023).

Joonis 21. Seitsmeaastase lapse joonistatud perepilt (Kinsigo, 2023).

Joonis 22. Seitsmeaastase lapse joonistatud perepilt (Kinsigo, 2023).

Joonis 23. Viieaastase lapse joonistatud perepilt (Kinsigo, 2023).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Raina Kinsigo,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Eesti lasteaiaõpetajate arvamused 5-7aastaste laste minapildi, inimeste, peresuhete ja keskkonna kujutamisest joonistuses”, mille juhendaja on Ave Avalo, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Raina Kinsigo

23.05.2023